

BLAJUL

ANUL I. No. 9 SEPTEMBRIE 1934

BLAJUL

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURĂ

COMITETUL DE EDITURĂ: *Dr Vasile Aftenie, Ioan Arie Olimpiu I Barna, Pompeiu Bârlea, Liviu Chinezu, Nicolae Comșa, Covrig, Petru Cristea, Dr Ioan Cristea, Isaia Cristian, Pavel Dan, I G. Eurard, Dr Virgil Fulicea, Dr Coriolan Pop-Lupu, Dr Nicolae Lu Ioan Mățieș, Teodor Megieșan, Ademar Merckx, Emil Mesaroș, I Moga, Octavian Modorcea. Ioan Moldovan, Ovidiu Neamțiu, Augu Nemeș, Victor Oros, Emil Pințican, Alexandru Pol, Dr Gavrilă Pop, F Pop, Dionisie Popa, Laurian Puia, Ioan Radocea, Ioan Rinea, Dr L I. Sârbu, Virgil Stanciu, Virgil Stoica, Vasihu Suciü, Dr Ioan Suciü, Septimiu Todoran, Nicolae Țarină.*

COMITET DE REDACȚIE: *Dr Nicolae Lupu, Ion Covrig, Pa Dan, Dr Virgil Fulicea, Dionisie Popa, Dr Ioan Suciü, Nicolae Țari Olimpiu I. Barna, Alexandru Pol.*

SECRETAR DE REDACȚIE: Nicolae Comșa
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Abonamentul anual Lei 180
Pentru instituții, autorități și străinătate . „ 300
Exemplarul „ 18

Redacția și Administrația: Blaj, str. Reg. Ferdinand, 2

BLAJUL

934

Sfântul în redingotă

— Ven. Contardo Ferrini, prof. univ. † 1902 —

Veacul trecut, și cel în care tocmai ne aflăm, sub respect practic-religios prezintă un fenomen din cale afară îmbucurător: mirenii se întrec cu bisericanii întru a trăi în Hristos. Și încă nu numai iac'ășa de mântuială, ocazional, ci în mod eroic și constant. P. Constantin Kempf S. I., istoricianul sfințeniei din veac. XIX, are un capitol bogat, închinat exclusiv bărbaților și femeilor care, trăind în mijlocul grijilor și preocupărilor impuse de statul lor laical, s'au știut ridica, cu ajutorul harului cereșc, la înălțimi, de unde vor străluci cu lumină crescândă prin vremuri fără de sfârșit!). Pe-un tânăr creștinește suferind, ca ven. Nunzio Sulprizio; pe-un literat ca Frederic Ozanam; pe-un medic, prof. univ., ca Vico Necchi; pe-un militar ca Guido Negri, — „il santo capitano“, — pe-un inginer ca Iustin Nicoară al nostru, și pe atâția alții, analele eroismului creștin îi vor pomeni totdeauna cu venerație deplin îndreptățită. Mai ales după ce viețile lor de jertfă și clădire continuă vor fi sondate și reliefate în toată bogăția și splendoarea lor.

Cel care atrage însă astăzi mai mult luarea aminte a lumii, îndeosebi a cărturărimei, asupra sa, este savantul de renume și autoritatea fără păreche în specialitatea sa (dreptul bizantino-roman): prof. univ. *Contardo Ferrini*. Extraordinara sa personalitate formează punctul de admirație și de atracție a nenumărate capete cugetătoare și inimi simțitoare, și are deja o literatură întreagă ce încearcă să-i deslege secretele și să-i desvălue frumusețile. Și pe bună dreptate. E atât de grăi-

¹⁾ Cf. *P. Constantin Kempf S. J.*: Die Heiligkeit der Kirche im 19 Jahrhundert. Einsiedeln. 1914. pag. 230—277, (Edițiile mai noi simțitor îmbogățite).

toare, din toate punctele de vedere, figura aceasta de student ce face studii strălucite în patria sa Italia, apoi în Germania și Franța; profesor ce ilustrează ca nimeni altul catedrele alor trei universități: Pavia, Messina și Modena; bărbat de știință ce n'a știut ce-i patima în tot decursul rodnicelor sale strădanii științifice¹⁾, și în toată vremea: creștin desăvârșit, pentru care Hristos și legea lui primează față de oricine și față de ori ce. Și e atât de întremător, pentru ori ce suflet de bine, să se poată opri nițel, între strigătele de bâlcu ale atâtor celebrități de carton, dușmănite cu dogma și morala creștină, și să privească icoana senină a muncitorului acestuia modest, tăcut, cu mâinile la lucru, cu mintea și inima la Dumnezeu; harnic ca o albină și nevinovat ca un pruncușor; desgropând comori științifice și răspândind mireasma sfințeniei în jur de sine; învățând și împărtășind învățătura; adâncindu-se în tainele palimpsestelor și hrânindu-se cu pâinea cea de taină; coborîndu-se dintre foliantele bibliotecilor în hrubele năpăstuiților: priveliște și pildă făcându-se tuturor cu spiritul său de rugăciune, meditație, curaj sfânt, lăpădare de tot ce-i interes pur personal, și prea omenesc, prea pământesc²⁾.

Celea ce se știu din viața acestui bărbat după inima Domnului, sunt de natură să uimească până și pe cel mai înaintat creștin într'ale spiritului. Regula lui de viață prevede *zilnic*: sculare de timpuriu la oră fixă, ca înainte de prelegeri să poată să-și facă meditația, să asculte sf. liturghie, să se cuminece (din 1890 până la moarte), să-și facă adorația față de Preasf. Sacrament. Timpul de după masă e dedicat și el: studiului, cercetării vre-unei biserici, ori chiar a mai multora, conferențelor și vizitei pe la săraci. Seara, până târziu în noapte, iarăși studiu și cufundare în Dumnezeu, pe calea rugăciunii, în care era maestru neîntrecut. Miresei sale: științei, i-a rămas credincios până la moarte, fără să poată cineva să-l decidă pentru căsătorie. deși insistențe s'au depus fără încetare. Indrăgit în Dumnezeu în cel mai nobil și mai

¹⁾ Catalogul operelor sale arată: 214 lucrări de specialitate; tot-atâtea perle de seriozitate și exactitate. Cfr. *W. Mut*: Professor Contardo Ferrini. Kirnach-Villingen. 1925, pag. 295—308.

²⁾ Cfr. *Dumitru Neda*: Mai încap laolaltă credința și știința? (O serie de articole în „Cultura Creștină“ a. 1926) și „Unirea“ No. 8 din 1931.

adevărat înțeles al cuvântului, pentru lume și plăcerile ei: baluri, teatre, cafenele ș. a. nu prea avea nici timp, nici plăcere. Și nici pentru avere, onoruri și traiu comod, tihnit ¹⁾. Judecata lui despre lume și bucuriile ei e prinsă plastic în rândurile-i de meditație, asupra textului biblic: Voi veți plânge și veți suspina, iar lumea se va bucura. „Și cine ar fi în stare să pismuiască lumea pentru bucuria ei? Căci, cine poate pismui o față veselă cu remușcări de conștiință în inimă? o vieță fără scop, fără nădejde, fără viitor? o deșteptare din somn pe care n'o așteaptă zimbetul lui Dumnezeu? o așezare a capului, seara, pe căpătâiu, dar nu la pieptul lui Isus? Ce-mi plătește o oră de plăcere, când aceea nu-i darul lui Dumnezeu? Lumea se bucură. Da. Dar în aceeaș vreme e mai pedepsită decât dacă ar plânge, pentrucă se descompune tot mai mult în ce-i privește resorturile morale ale vieții; pentrucă își vede, tot mereu și tot mai mult, dispărându-i demnitatea“ ²⁾.

Prea tare de lumea aceasta a valorilor relative nu-lega nimica pe acest erou al credinții și neîntrecut bărbat de știință. Facem această afirmație nu numai cu privire la bani, avere, distincțiuni, poziție socială, sănătate șcl., ci și cu privire la știința însași, la acea știință pe carea dealtminteri atât de mult a iubit-o, căci altfel cum ar fi făcut și ar fi jertfit atâta pentru ea? Hotărît, el a iubit știința, dar nici când n'a socotit-o a fi ea, în sine, scopul ultim al vieții sale, ci a luat-o de ceea ce este: o datorie către vieță și un mijloc de-a ajunge la Adevărul viu și veșnic slujind adevărului științific din toată vârtutea, din toate puterile. Vorbind de activitatea sa științifică cu un prietin al său, îi dă să înțeleagă: „E un gând în stare să nebunească pe om gândul că Dreptul roman ar merita atâta trudă, ori că la urma urmelor acesta ar fi rostul vieții cuiva“.

O atare judecată cum ar și fi fost cu puțință s'o tulbure deteriorări de vestminte, pierderi în bani, pretenziuni ne-

¹⁾ Cf. *W. Mut*: Prof. C. Ferrini, pag. 120—250, și *C. Kempf* o. c. pag. 246—254.

²⁾ Cf. *W. Mut*: Gedanken und Gebete des Prof. C. Ferrini. Kirnach-Villingen. 1934. pag. 231.

roade de-ale modei, mici șicane și preterări? Cine va opri un uriaș să alerge pe calea sa, când din marginea cerului ieșirea lui?¹⁾.

Cu profunzimea cugetării și tăria voinții la el e împreunată și fineța simțirii. Ferrini e o fire extrem de delicată și sensibilă față de bucuriile ca și față de durerile lumii, dar fără a fi mimoză. Etica și estetica lui au ta temelie principiile Evangheliei, și după aceste principii judecă: ce-i bine și ce-i rău? ce-i urit și frumos, iertat și neiertat, de dorit sau de osândit, de admirat sau de detestat? Mărturisim cu sinceră mândrie: ne cade așa de bine delicateța acestui spirit superior într'o lume de pachiderme ahtiate după valori sunătoare și plăceri grosolane; o lume în carea mișună maimușoi anemici ai supraomului nietzscheian, brutal și bestial; foiesc și forfotesc răutăcioase, nesațioase și orgolioase, atâtea pocitanii morale și intelectuale.

Conduita lui în contactul social e cuprinsă în caracteristicile cuvinte din al său „Program de vieață“: „Trebue să fim îngrijați să infiltrăm ceea ce cheamă amabilitate sfântă până și în cele mai mărunte lucrări; să nu ne scape nici un salut, fără a-i răspunde cu o față amicală²⁾, nici o rugăminte ce ni-se adresează să nu experieze din parte-ne o respingere grobiană, nici un suflet ce ne iasă 'n cale să nu să despartă de noi cu totul nemulțumit. Cât de mult înseamnă să știm dovedi că suntem capabili de-o părere bună, de afecțiune nefățărută și de-o sfântă prietenie, carea în frumsețe și adâncime n'are nimic asemuitor pe pământ“. Dacă prof. Olivi ne asigură acum că atingerea cu Ferrini pentru nenumărați inși a fost o școală a desăvârșirii, noi nu ne vom mira de loc. — Mirare ar fi să nu fi fost așa.

Tolstoi, ajuns la calmul obiectiv al bătrânețelor și făcând bilanțul vieții sale trecute, osândește romanele, poeziile, muzica, teatrele și balurile, timbrându-le de „excitante ale dragostei sexuale“³⁾. Noi, excepționând prea puținul de excep-

¹⁾ Ps. 18, 8.

²⁾ Tot el spune: „Vai! zâmbetul de multe ori e un gest eroic și culmea mortificației; un admirabil act al cred nței“.

³⁾ Cfr. *L. Tolstoi: În ce constă credința mea?* trad. de Dr. I. Dușcian. București 1924, pag. 219. — *Jules Payot* încă susține că toate adunările din „lumea bună“ sunt numai ațățări senzuale, mascate cu diferite pretexte: muzică, jocuri scenice etc. (Educația voinții. Pag. 191).

ționat, n'avem aici decât un singur cuvânt, împrumutat și acela dela marele Dascăl al Bisericii, episcopul din Hippo: Crede experto! Nemuritorul glosator al sf. Ambrosiu și comentator a lui Aulus Cascellius, Terentius, Gaius etc. credea ca cei pomeniți, — și se păzia. Se păzia de tot ce-i frivol și molatic în beletristică și muzică. Se păzia de teatre și de baluri. Părinții săi aveau la teatrul din Milano o lojă a lor, dar, fiul atât de iubitor de altcum, — în toată dimineața, Contardo ducea el în persoană, cafeaua, mamei sale, — aici nu i-a însoțit niciodată. Tot așa ocolia și petrecerile sgomotoase, balurile. Pentru invitări la așa ceva avea rezervat încă din tinerețe acel: Nu! categoric al Evangheliei¹⁾, dela care n'a clintit decât o singură dată, la insistențele fără număr ale mamei sale. Tot atunci, și silit de rugămintile aceleși mame, nu fără eroică sfortare și-a călcat pe inimă ca să facă bucurie mamei ce-și va fi avut planurile ei, și s'a învoit să facă o tură de dans. Dar s'a dovedit a fi atât de puțin inițiat în secretele acestei „arte“, încât a trebuit să se retragă bătut de pe scena de „Tanzmeister“²⁾ — iască glorie. Deh: n'avusese nici voie, nici vreme să mai învețe și regulile meșteșugitelor învârteli a picioarelor, a încovoielilor grațioase și a celorlalte dexterități de taverne.

Ce ți-e și Regula Catoniană, când te ademenește ea înaintea altora!

„Mai bine o mie de zile în potop de lacrimi, decât o singură zi de tãmbãlau stupid; mai bine o vieață plină de durere, decât o singură oră de rãs ne la loc. Lumea vrea să-și petreacă; dar cine s'o pismuiască pentru asta? Ce pot să fac eu cu un ceas de mulțumire, dacă acel ceas nu-i un dar al lui Dumnezeu?“

Așa socoate el, și așa socot toate sufletele creștine, de elită, pentrucă durerea ridică sufletul la Dumnezeu, îl curățește de scãderi, îl înviiorează și-l înalță, îl netezește ca un sculptor, îl nobilitează și-l mângăie³⁾, pe când tãmbãlãul

¹⁾ Ca universitar la Berlin a respins o astfel de invitare, deși știa că dintr'asta va urma o anumită receală a relațiilor bune de până'aci dintre el și profesorul invitat.

²⁾ Cfr. ep. *Emil Bougaud*: Cartea durerii, Trad. de Iacob A. Nicolescu. Cluj 1904, pag. 18, 29, 39, 48, 73 și urm.

tâmpește mintea, vlăguește trupul, risipe comoara timpului, a cărui fiecare clipită, asemenea unei semințe, ori cât ar fi ea de micuță, ascunde în sine sâmburele întregii veșnicii, cum așa de plastic se exprimă sf. Francisc de Sales într-o frază grea de înțelepciune, lourde de sens¹). Suferința ridică ochii spre ceriu, și în lumina primită deacolo privește și vede rosturile vieții și a lucrurilor altcum ca în momentele de ghiftuală a îmbuibării, altcum ca sub imboldurile oarbe a poftelor nesăturate, neifrnate, a unor zile de trândavă tihnă, ori de dobitocească zdroabă întru îndestularea gurii și a simțurilor inferioare. Pentru câți n'a fost suferința școala virtuții! A virtuții celei prigonite pentru a întrona în locul ei păcatul, apostolii căruja, — spre oroarea lui Ferrini, — își prezintă idolul ca ceva ușor de înțeles, ca ceva îndreptățit, ba mai mult: își dau silința să dovediască cumcă în el s'ar ascunde putere, frumseță; că el ar face vieța simpatică, c'ar fi moralmente valoros, c'ar fi indispensabil progresului²).

Vorbe, vorbe și iar vorbe, — dar păcătoase, primejdioase vorbe, cu puternic răsunet și cu funeste urmări în vieța singuraticilor și a societății; glasuri de sirenă, a căror șiretlic însă n'a putut prinde în mrejele morții pe marele învățat creștin.

Va zice, poate, cineva: Nici așa o vieță nu-i vieță, ci mai de grabă o mocneală nesănătoasă ce macină orice vlagă și odrăsește stafii morocănoase, nesuferite, cari acresc, pe lângă existența proprie, și pe a tuturor celorlalți câți se abat ori petrec în apropierea lor.

Pilda vieții lui Ferrini ne silește să răspundem: Aparențele înșeală. Nu-i tot aur ce lucește, nici otravă tot ce la întâia gustare pare că nu ne priește. Despre el se știe c'a fost un suflet senin, vesel. Laturea aceasta a personalității

¹) Cfr. *Henry Bordeaux*: St. François de Sales et notre coeur de chair. Paris, 1924, pag. 101.

²) Cfr. *Dr. Sawicki Ferencz*: Az élet értelme. (Trad.). Budapest 1920, pag. 259—262. — Medicul Olandez Mandeville († 17:3) nu s'a știit să afirme că: mândria, mânia, sgârcenia, risipa, prostituția, pizma, alcoolismul, luxul, patima jocului hazard, furtul, — ar fi bune și de folos, pe când: smerenia, mila, iubirea și blândeța, — ar fi rele. Cfr. *Dr. Jehlicska Rezső*: Erkölcsei és társadalmi jölét. Budapest, 1917, pag. 150—151.

sale o remarcă toți câți îl cunosc deaproape și is de acord în constatarea făcută de fiecare, cum că dânsul sub acest raport a rămas până 'n sfârșit „vecinic tânăr și ferice“. Dacă, apoi, la el bucuria n'are manifestații spasmodice, — asta e o dovadă mai mult de rară superioritate. Distracție a căutat numai unde se află aieva: în conveniri colegiale, în discuții amicale, în preumblări recreatoare, în desfătarea oferită de adevăratele opere de artă, în vizitele pe la prieteni și cunoscuți stimați și stimabili, în drăgălășenia sburdălniciei copiilor surorii sale, cari nu odată i-se cățarau în spate, pe umeri; în deliciale traiului patriarhal din familia părințească și în multele și lungile excursii prin munții, văgăunile și pădurile Țării sale iubite, cu tot ce avea ea prețios și glorios, atunci și în trecut,¹⁾ Afară sub ceriul lui Dumnezeu, pe iarbă verde ori pe țancuri de peatră, sorbind balsamul pădurilor rășinoase, ori aerul tăios al ghețarilor, odihnindu-se în luminișuri cu soare ori răcorindu-se la șipote șopotitoare, își improspeta puterile tocite de sforțările studiului, a scrisului, a prelegerilor și a alergărilor prin lumea celor umili și mizeri și asculta, extaziat, imnul de preamărire, adus Ziditorului de zidirea sa în urlet de cascade, în orgă de uragane, în țărâit de greeri, în triluri de privighetoare, în podoabă de flori²⁾, cântece de păstori, văi schinteitoare 'n soare; tăcute, liniștite

¹⁾ În 2 Martie 1901 ține o conferință despre vechile și nouile lupte contra Dreptului roman, (Germania tocmai introdusese la sine pe al său) dorește învingere și în Germania barem studiului teoretic al acestui Drept, o glorie a Italiei, apoi adauge, tremurând de emoție și cutremurând și auditoriul ce-i înțelegea aluzia: „Iar de-o fi să se întâmple contrarul; de cumva, din falsă vanitate națională măreața, moștenire a Romei va fi nesocotită, atunci ne revine nouă cinstea de a o păstra cu atât mai cu mare grijă, ne incumbă nouă această datorință, și să nu vă îndoiiți, Domnilor, numai puțintică vreme se va scurge și o să treacă din nou Alpii, iarăși reîntorcându-se la școlăle noastre“. — Focul sufletului italian flăcăra în vorba lui și în inima lui.

²⁾ Lordul Kelvin a întrebat la o preumblare pe vestitul chemician Iustus v. Liebig: Crede el că iarbă și florile ce le vedeau ar fi rezultanta numai a puterilor chimice? La aceasta v. Liebig a răspuns: „Nu; precum nu pot crede că opul de botanică ce cuprinde descrierea lor s'ar putea produce curat numai prin procedee chimice“. Cfr. K. A. Kneller: *Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft*⁴. Freiburg i. Br. 1912. pag. 40.

ochiuri de mare. — Cu mii de glasuri, pe mii de strune, în surdina și cu vuiet, făptura cântă mereu, cântă fără încetare: puterea, bunătatea și înțelepciunea Celui ce a făcut-o, o ține și o cârmuește¹⁾. Cel ce are urechi de auzit, — aude. Numai să nu-și astupe urechile. Ferrini nu astupa pe ale sale.

În tovărășia prietenilor săi: grofii Mapelli, prof. Nogara, Olivi, Serosati și alții, în vacanțe o lua spre munți și se poate spune c'a atins recorduri turistice, de invidiat, nu odată: călcase creasta mândrilor uriași: Zeda, Pizzo, Marone, Cimone, Monteviso, Monte Rosa, Monte Leone, Basodino, Lucendro. Și dacă moartea nu l'ar fi smuls prea din vreme din cercul nostru strîmt, câte culmi rar cercetate, câte prăpastii puțin admirate, părți de codri tăcuți, de ghețari temuți, n'ar mai fi avut să destăinuie acestui trecător înțelegător câte ceva din misterioasa lor măreție!

Obștescul sfârșit i-a fost în 17 Octomvrie, 1902, pe la jumătate la douăsprezece²⁾. După o vieață petrecută în curățenie feciorelnică, sănătos ca puțini alții în anii zilelor sale³⁾,

¹⁾ Cfr. *Rep. Dr. Al. Nicolescu: Dumnezeu în natură*. Lugoj, 1923. — Același: *Natura*. Lugoj 1925 (passim).

²⁾ C. Ferrini se născuse în 4 Aprilie 1859 la Milano, din familie de intelectuali. Tatăl său, Rinaldo Ferrini, profesor la Politehnica de acolo, era autor a două lucrări cu răsunet: *Technologia Căldurii*, și *Electricitate și magnetism*, traduse în nemțește și franțuzește.

³⁾ Părerea nefastă și dezastruoasă, cumcă adecă verguria ar fi păgubitoare sănătății, o clatină îndeajuns dovada contrară a vieții acesteia laborioase și sănătoase, în butul tuturor declamațiilor ce ne vin dela medici de a doua mână, fruntași ai medicinei fiind de convingerea că fecioria în sensul așhetic al cuvântului, numai folositoare sănătății și fericirii individuale și sociale poate fi. Cf. *Dr. Al. Nicolescu: Părerii medicale despre castitate*. „Cultura Creștină“ A. V. (1915) Nr. 4 pag. 98 - 104; ori: *Ioan Georgescu: Dovezi nouă pentru adevăruri vechi*. Arad. 1916. (Bibl. „Semănătorul“ Nr. 17). pag. 38—49°). Să nu se uite apoi observația justă a unui mare pedagog-psiholog: în acest punct, al chestiei sexuale, nu trebuie să ne orientăm după ipotezele schimbăcioase ai medicinei, dacă acelea-s opuse abstenenței, fiindcă apucătura numită în filosofie falsă illatio: post hoc, ergo propter hoc, nicăiri nu-i atât de ușor de vărit ca aici. Cf. *Fr. W. Foerster — Dr. Schütz: A nemi élet etikája és pedagógiája*. Budapest. 1912. pag. 103—119. (capitolul: Nervositate și morala sexuală). — La noi medicul Dr. Eraclie Sterian bate doba mare că-și sfătuie pacienții, în interesul sănătății (?) să între „pe calea sfintelor virtuți strămoșești“, a desfrului. (Cf. *Educația sexelor*. București. 1920. pag. 70). — Dacă dl Eraclie ni-ar spune că acei strămoși avem să-i căutăm în mahalalele Fanarului, n'am mai fi nedumeriți de fel la auzul acestei revelații istorice, ca ea, în acest caz, nici n'ar fi așa necunoscută.

muncind fără preget, cheltuindu-și forțele în nenumărate fapte ale îndurării trupești și sufletești, a fost să fie răpus în Suna dorințelor de totdeauna, unde credea că o să-l petreacă la locul de odihnă numai cei mai de aproape ai săi, și sătenii aceia, cari, cum zicea el „suferă, se roagă și ajută de fapt sufletului“ cu rugăciunile și pietatea lor. În Septembrie al aceluiași an se mai urcă odată pe Monte Rosa, dar se simte obosit. Nu mult după aceea, la o preumblare, spre uimirea tatălui său, care-i cunoștea obiceiul de a nu mânca înafară de timpul mesei, cere o cafea fierbinte; — era atacat de tifos. Dus în spitalul din Pallanza, cade în delir, dar și în această stare, el se roagă mereu. Când aude clopotul vaporeșului crede că sună de-biserică. Cei din jurul patului îl aud rostind răspicat: „Sus! Să mergem la sf. Liturghie!“

Și a mers; adecă l'au dus sărbătorește, nu după multe zile, — în gropnița familiară, din locul pristăvirii sale, la 20 Octomvrie 1902, observându-se strict dispoziția lui testamentară: nici flori pe cosciug, nici cuvântări la groapă. Doliul părinților, durerea prietenilor și colegilor, jalea elevilor și lacrimile desmoșteniților sorții l'au urmat în recea încăpere a mormântului, deasupra căruia inimi sdrobite de suferințe, minți chinuite de îndoeli o să-și plângă în suspine păsurile, o să-și cerșească cu smerenie și încredere pacea pierdută, liniștea avută.

Indată după moarte, lumea a început să peregrineze la mormântul lui Ferrini în credința nestrămutată că adurmitul în Domnul e un sfânt. Rugări din Treviso, Veneția, Messina și aiurea urgitau introducerea cauzei de beatificare. Prof. Olivi înmânuază Pontificelui Pius X documentele adunate în acest scop. Roma însă nu se grăbește când e vorba de așa ceva. O procedură migăloasă, minuțioasă și riguroasă, face cu neputință orice pripire ¹⁾. — Abia în 1909 a fost încredințat card. Ferrari, — sub presia dovezilor eclatante, controlate riguros, — cu promovarea cauzei, într'un neînchipuit elan de creștinească însuflețire și bucurie.

¹⁾ Cf. *Huszár Elemér*: A szenttéavatás. Budapest. 1911. pag. 14 -48. Ori: P. T.: Două beatificări. „Cultura Creștină“ a. 1926, pag. 71—72.

Și cauza înainteză. În anul 1926 luna Martie 4, a fost exhumat. Din procesul verbal dictat de doctorul Gennari reiese că, după aproape 24 ani, mâinile defunctului au fost aflate intacte, mumificate, uscate, cu unghiile neatînse; lineamentele feței s'au conservat, asemenea și sistemul pilifer (mustețe, gene, sprâncene, păr). Hainele au rămas și ele neatînse. Statul general de conservare este deci discret, ca să folosim expresia dlui Gennari ¹⁾.

În 20 Noemvrie 1928 cauza trecuse deja la Congregația *preparatorie*, pentru dubiul asupra eroicității virtuților acestui rob al lui Dumnezeu. Pentruca în 8 Februarie 1931, în cadre de praznic mare, și în fața a o mulțime de notabilități bisericesti și mirenești, — cardinali, vlădici, profesori universitari, diplomați, — savantul socotit de celebrul Mommsen a fi cea mai mare glorie a Italiei contemporane, să fie declarat erou al virtuții creștine și trecut sărbătorește între *Venerabili* Bisericii lui Hristos.

Mari și minunate sunt lucrurile Domnului!

Și mulți sunt de credința că nu vor închide ochii spre veșnică odihnă până ce nu vor avea fericirea să vadă pe altarele Bisericii lui Hristos, strălucind, în aureola sfințeniei, *un mirean* ce și-a petrecut zilele, într'un veac al luminilor, muncind până la eșofare pe terenul științei profane și câștigându-și și pe acest tărâm, prin valoarea lucrărilor sale, admirația neprecupețită a specialiștilor ²⁾, în afară de cununa nevestezită a măririi cerești carea a primit-o deja dela preadreptul Judecător. — Facă ceriul să și vedem aieva, cât mai curând, realizată dorința-viziune a lui Benedict XV: chipul *Sfântului în redingotă* (așa-i zicea acest Papă) lucind din gloriola lui Bramante lumii binecredincioase, proșternute spre cucernică, pătrunzătoare, purificatoare închinare!

Dumitru Neda

¹⁾ Cf. *L'Osservatore Romano* Nr. 55 (19, 992) din 7 Martie 1926.

²⁾ De ex. Voigt i-a dedicat lui celebra sa operă: *Histoire du droit romain*. Cf. *Dr. Ioan Coltor*: Contardo Ferrini (1859—1902) „Cultura Creștină“, A. IV. (1914) Nr. 11 pag. 342.

Elegia mea

Mamă, azi e ziua mea, e ziua 'n care m'ai născut,
mi-ai deschis ochii orbi și i-ai umplut de lumină,
m'ai sărutat pe frunte: dor durut,
și m'ai chemat durerilor din lume.

Și ca să fie soarta mea deplină
mi-ai pus la creștet fir de busuioc:
semn crescut în rodnicia lutului, noroc
pentru-o vieață de 'mpliniri și glume...

Mamă, azi e ziua mea, e ziua 'n care plâng,
— nici tu nu-ți mai aduci aminte de demult,
când risipiai cuvintele: tumult,
și tremurai: genunchii că mi-i frâng

De m'a 'nșelat vieața credincios îi fui
și tainele i le-am scrutat nebun,
zăvoare-am frânt și — creangă de alun —
purtam cu mine sufletul zburdalnic de pe grui.

Și glasurile prietenilor mici,
ca niște clopoței de argint la sania vieții. —
M'a supus lumina dimineții,
m'a robit luceafărul din zare...

Dar azi îmi pare cântul imn de îngropare
într'o biserică fără preot din veac;
mi-e sufletul însingurat, sărac...

Mamă, azi e ziua 'n care m'ai pierdut...

Radu Brateș

Fluier fără grai

Liniște 'n vădudh și 'n satul cu salcâmi;
cerul de fulgi; zarea aproape;
zvon risipit în ierburi și pe ape
și 'n suflet tinereța mea pierdută.

Adie vânt, și unda-i așternută
pe trepte reci de iaz primăvărat,ic,
culeasă 'n cioc de porumbel sălbatic
sau în cristelniță de sfântă mânăstire...

BCU Cluj / Central University Library Cluj
De-atâtea ori mi-am povestit durerea
pe ramura cu șase creștături,
dar liniștea, bălaie precum mierea,
îmi moaie ritmul tinerei măsurii.

Ca apa ce bate 'n huma fântânii din plai,
strângând în copaie stele zdrumicate,
cobor în mine doruri împăcate
și 'ncerc fluier — fluier fără grai...

Radu Brateș

Dificultatea educației și dispoziții necesare educatorului.

de R. Lambruschini

I. Educatorul, prin urmare, e mai mult cooperator decât făuritor al educației copilului. ¹⁾

Dacă acțiunea e bine condusă, copilul va fi acela care se va educa înadevăr pe sine însuși. Tata și mama ori locțiitorii lor nu pun binele în sufletul copilului ci îl fac numai să vieze. Misiunea lor adesea e mai mult de a observa decât de a face; a face, încă e acțiune care pregătește, care pune 'n condiții prielnice, care ajută munca internă a spiritului copilului, dar care nu o copleșește niciodată, nu i-se substitue, nu o împiedecă, nu o tulbură; e o înțelepciune care veghează cu atențiune și spionează necesitatea și oportunitatea intervenției, dar nu intervine niciodată din dragul de a interveni, ci din contră cât poate mai puțin; e o iubire desinteresată, care nu lucrează pentru sine ci pentru binele altuia; care respectă libertatea și demnitatea omului încă în fașă și-l indispune cât poate mai puțin, dar care-l știe și ținea în frâu și indispune, spre binele lui. Ea este o iscusință care reușește să facă gând și voință a educatului din gândul și voința a celui educator care știe să se facă ascultat și iubit chiar și atunci când fi constrâns să displică.

Cu un cuvânt depozitarii autorității familiei sunt miniștrii unei Providențe materne care a dispus să se

¹⁾ „Educația bine înțeleasă e o conlucrare paralelă a educătorului cu elevul condusă după un atare criteriu încât acesta să învețe zi de zi a judeca, a delibera și a lucra de la sine, iar educătorul îl îndreaptă mereu în domeniul sigur și drept al puterilor sale“ G. Allievo în *Studi pedagogici* pag. 8. (G.)

ajute reciproc, om pe om, pentru desvoltarea lor intelectuală și morală, ca, astfel, legăturile familiei și ale societății să se strângă cât mai mult, să învieze și să mențină în ei treaz acest sentiment de fraternitate care deschide sufletul față de dragostea Tatălui din ceriuri.

Urmează de aici demnitatea mai mult decât omească a funcțiunii de educator; dar urmează și dificultatea ei.¹⁾ Atunci, dificultatea educației²⁾ ar consta numai în vrerile indocile și rău ordonate ale copilului. Dacă dela educator nu s'ar aștepta altceva decât să comande și dacă porunca aceea ar fi irepugnabil eficace asupra acelei voințe, pentru a educa ar fi deajuns să se spună: vreau așa. — Dealtfel costă așa de puțin, ba îi chiar plăcut să zici: *vreau*. Dar este în lumea aceasta vreun lucru căreia să-i reziste mai mult voința omească decât unei porunci aspre? Și chiar dacă porunca ar fi în stare să smulgă o ascultare externă, va reuși ea oare să moaie sufletele ori să producă o convingere intimă, să dosvoalte și să ordoneze facultățile interne ale copiilor? Uneori, poate, va reuși dacă porunca e cum-pătată și evident rațională, dacă vine dela o persoană iubită și stimată, dacă îi dată unei persoane, fie dispusă printr'un bun temperament, fie pregătită de arta educației la o ascultare de bună voie, ori cel puțin resemnată. Dar porunca nu are valoare de sine însuși totdeauna, ori apoi corupe în loc să perfecționeze. Trebuie să ajungem, prin urmare, la inima copilului și la stăpânirea ei pe alte căi mai puțin deschise și mai puțin netede mai sigure însă și mai scurte. Dar cine poate captiva voința omului și prin ce mijloace se mlădiază ea? Despre modalități voi spune altădată; acum voi spune cine o poate stăpâni exclusiv și fără greșală.

— Fără îndoială, numai o inimă bună; un suflet care însuși este deja foarte educat; o persoană trează,

¹⁾ N. Tommasseo Dell' aducazione — Desiderii ecc. vol. I. pag. 83) a spus că educația este o naștere spirituală, o colaborare directă a omului la opera Autorului suprem. (G.)

²⁾ Guida dell' Educatore vol. I. pag. 51—51.

înțeleaptă, muncitoare, exercitată în toate virtuțile, obișnuită cu suferința și nutrită cu gânduri înalte și nobile; o persoană care iubește cu o iubire înălțată deasupra lucrurilor pământene, care odoră în om cu totul altceva decât doi ochi vioi și doi obraji rumeni.

Dificultățile educației consistă deci mai mult decât în alt loc în educator. Iată marea consecință care urmează din adevăratul concept, a ceea ce poate și a ceea ce trebuie să facă educația. Iată în ce sens educația e grea, foarte grea. Dar în același timp iată de ce educația este apostolat atât de mareț, atât de util educatorilor înșiși, atât de plăcut și atât de plin chiar de plăcerea cerească ce restaurează sufletul moleșit de mizeriile pământului.

Înțelepciunea, hărnicia și mai ales virtutea educatorului sunt prin urmare prima condiție a educației. Și asta nu numai pentru că educatorul trebuie să fie exemplarul, forma educatului, — despre care voi spune când voi vorbi despre modalitățile după care se exercită opera educatoarej — ci pentru că sunt și o condiție peste care nu se poate trece, încât constituie o potență dominatoare asupra voinții copilului, întrucât îi stăpânește invincibil și permanent și întrucât susțin și întăresc pe educator pentru a învinge greutățile și a suferi plictisurile educației. La aceste două capitole se reduc calitățile pe cari le voi expune, acum, pe scurt ca și dispoziții primordiale ale unui educator.

II. Voi pune ca prima calitate una, pe care auzindu-o, vreunul din cititorii mei poate va surâde: ea este dedicarea serioasă educației. Se va zice, cine oare, voind să educe nu va recunoaște că trebuie să tindă la aceasta? Dar a *tinde* nu e totul. Eu zic a *tinde* din inimă, cu toate facultățile aplicate la acest scop, cu propus *tare* și *constant*, în așa fel încât oricine să considere educația propriilor copii, ori a celor încredințați lui, o lucrare unică ori cel puțin principală căreia să i-se consacre ca și scopului ființei sale, s-o considere în sfârșit ca pe o vocație pentru care l-a ales Dumnezeu.

Nu mai în cuvinte voi recunoaște, poate acest, principiu; în faptă însă nu știu. Și dacă crede cineva că

poate concilia grijile educației cu o ținută a vieții plină de plăceri sau cu totul dată grijilor zilei, se înșeală. Nici n'o spun aceasta numai pentru inconvenientul care urmează de a lăsa timp îndelungat pe copii de capul lor, ori, ceeace-i și mai rău, în mâinile servitorilor casei, ci o spun mai ales, pentru că luând propria misiune în mod ușuratec, părintele ori educatorul nu pune dragoste în opera sa și nu-și însușește acele cunoștinți clare, profunde ale artei pe care ne-o poate da numai observația latentă și perseverentă. Caracterele copiilor pe cari trebuie să le formeze sunt pentru el un ce necunoscut, iar cărțile cari tratează despre educație constitue pentru el un limbaj străin. Cărțile (să se țină bine în minte) ajută numai acelor cari pun sub ochi lucrurile reale examinate în cărți, cari pun mâna cu sârguință la *lucrul* despre care cărțile propun că trebuie efectuat. Numai atunci se învață cum să se aplice la condițiile proprii un sfat care nu poate fi exprimat decât în termeni generali. Putem ști pe dinafară tot ce a scris Linnée¹⁾ vom fi noi pentru aceea naturaliști dacă nu vom fi observat mult timp și dacă n'am cercetat plantele și animalele pe care le descrie Linnée? Ori, cel care nu asudă la câmp, fi va el agricultor excelent numai pentru că a citit pe Columella și Varone?²⁾ Nu înșela pe alții, nici pe tine însuși; dacă, din cauza ocupațiilor, nu poți, ori, n'ai curajul să te consacri total oficiului de educator, nu face pe educatorul, căci nu vei învăța nimica pentru tine, îți vei câștiga numai necazuri fără confort, vei dezilusiona speranțele altora și nici, cel puțin, un succes mediocru nu va recompensa eforturile tale fără vlagă. Dacă, însă, ai timp și voie să te dai cu totul educației, atunci nu te teme; orice revoltă vei observa în tine și orice greșală îți s'ar părea că faci, mergi numai înainte și sperează.

¹⁾ Linnée Carol celebru botanist suedez care a trăit între 1707—1778. (H)

²⁾ Columella Moderato, vestit scriitor agrar latin, născut în Cadice în 42 a. Chr., a scris un tratat în 12 cărți asupra agriculturii. — Varone Marcus Terentius mort în 27 a. Chr., cel mai erudit al timpului său, a scris și el trei cărți despre agricultură (G.)

Aționând, vei învăța să acționezi bine; chiar evenimintele întâmplătoare, varietatea temperamentelor și a cazurilor, încercările bine reușite ca și cele nereușite, chiar și greșelile, tot, cu un cuvânt, te va îndemna să judeci, tot te va conduce la îndreptarea judecăților tale, la o mai bună conducere a lucrărilor, din toate vei scoate mai curând ori mai târziu înțelepciunea aceea care nu se va învăța și care este premiul sânguinței, al credinței, al educației și al muncii.

III. Dar dacă vrea educatorul ca observația aceasta să-l instruiască trebuie să-i adauge o adâncă și sinceră observație de sine însuși. Cum ne vom putea încrede că știm conduce după capul nostru pe copii fără o cunoaștere, cât se poate mai completă a inimii omului? Și putem cunoaște, oare, inima altora fără să cunoaștem pe a noastră? Mai mult ori mai puțin, toți avem aceleași înclinări la rău, acelaș germen de virtute. Numai efectul lucrurilor externe și al cuvintelor altora asupra sufletului nostru, ne poate indica ce resimt, față de ele, sufletele copiilor. Dacă vom ajunge să știm cu ce mijloace se distruge un habit rău și cu cari se însușește un habit bun, vom ști la fel cum să regulăm și să ajutăm pe copiii noștri ca să se desvețe de obișnuințele rele și să-și însușească îndatinări virtuozose și convenabile. Cu un cuvânt, numai cunoașterea și educarea de sine poate servi de normă la cunoașterea și educarea altora. Lumea morală este pentru noi concentrată toată în noi înșine: legile și fenomenele, acestei lumi a spiritelor nu se cunosc pe altă cale decât pe aceea pe care am ajuns să descoperim ceva din fenomenele și legile lumii fizice, adică prin observație: observarea simțurilor prin realitățile materiale și observațiile sentimentului interior prin realitățile imateriale. În lăuntrul nostru, în sufletul acesta, care nu este numai al nostru, ci este însuși eul nostru și care ne este, totuși, atât de necunoscut ca și când nu ne-ar aparține, aici, a depus Dumnezeu comori de înțelepciune.¹⁾ Să le desgropăm,

¹⁾ Doctrina platonice este aceea care susține că omul nu e numai trup și nici numai trup și minte, ci numai minte pură. Deși pentru constituirea omului sunt esențiale mintea și trupul „conceptul

să le descoperim, să le examinăm bine și vom rămânea isbiți văzând ce și câte bogății posedăm fără de a ști. O persoană reculeasă, reflexivă care a trăit mult timp în sine și e ipso facto abilă pentru a educa. Ea nu va abate pe copil de la acțiuni triste și neplăcute fără de a ști în acelaș timp, să expună cu tot amănuntul diformitatea lor și fără să-i arate tristețile lor urmări; nu-l va îndemna la acte nobile, la o ținută demnă fără ca, în acelaș timp, să-l încline cu argumente palpabile la decență și la virtute. Nu-și va deschide gura fără de a ști cari și câte cuvinte vor fi în stare să miște inima aceea fragedă, cari și câte cuvinte ar îndârji-o în loc de a o convinge; va întrevedea într'un cuvânt innăbușit, într'o privire, în mișcarea unui mușchiu, gândul și voința cari nu îndrăsnesc să se manifesteze; cu un cuvânt, va atinge sufletele copiilor cu acea siguranță și dexteritate cu care atinge artistul coardele unui instrument cunoscut.

Dar pentruca să ajungă la această profundă și simplă cunoaștere de sine însuși, care din firea ei este și o cunoaștere profundă și adevărată a sufletului altuia, trebuie să se hotărească curagios a se desface puțin de lucrurile externe, trebuie să nu aibă în oroare singurătatea și tăcerea, ci reculegându-se în liniștea meditației să se adâncească în ascultarea atentă a voci conștiinței sale. La început ea va fi subtilă, apoi se va înviora și va vorbi tare și clar; iar noi vom auzi-o și vom înțelege-o totdeauna, chiar și în mijlocul gălăgiei vieții externe, ca și pe o voce cunoscută și prietenă. Nu va trece nici cea mai ușoară mișcare în noi fără a fi observată; orice schimbare, orice eveniment cât de puțin nou, va deștepta în noi o tresărire în stare de a ne descoperi o nouă taină din noi înșine. Să nu ne mulțumim cu această descoperire, ci să ni-le însemnăm, să luăm notă de aceste observații interioare, de asemănările, judecățile și reflexiile la care ne conduc, așa cum își

platonie, scrie G. Allievo în *L'uomo ed il Cosmo* p. 78, e neatacabil dacă privim mintea ca și unica parte constitutivă a persoanei ome-nești, dat fiind că trupul nostru e personal prin participare și nu persoană prin esență". (G.)

notează un naturalist forma unei petale sau aripa unei insecte până atunci necunoscută. — Tinere educator obișnuște-te cu aceasta; studiază-te și scrie, te asigur că atunci vei fi studiat omenirea întreagă, că vei ști mai mult despre educație decât mine și decât te-ar putea învăța orice carte. Nici cuvintele mele nici toate cărțile nu te vor învăța nimica, dacă nu vei învăța, studiindu-te pe tine însuși, limbajul în care-ți vorbim.

IV. Indrăzni-voiu oare să zic că educatorul trebuie să fie plin de dragoste față de copii, și atașat elevilor săi ca celui mai scump lucru? Aș face nedreptate cititorilor dacă aș crede necesar să le întipăresc aceasta în termeni generali⁷⁾. Nu va fi de loc inoportun să atingem unele detalii ale probleme-i pentru a-l întări cât mai mult în această dragoste pentru atunci când e pus la încercări grele — ceea ce nu-i rar — și pentru a-l lumina în anumite răătăciri și înșelări.

Iubirea are în educație partea principală, pentrucă mișcă după propriul plac voința copiilor și pentrucă deșteaptă în inimile lor ca printr'o consimțire o bună-voință perfecționatoare; căci ea nu este numai o atașare la viața lor și o dorință de bună stare pe care o simt chiar și aceia cărorora nu le place convețuirea cu copiii și cari se plictisesc mai mult de ștregăriile lor, îi dojenesc și-i tratează rău. Această ultimă atașare, această dorință ajută, sigur, copiilor pentrucă te face să-i aperi, să-le procuri diferite bunuri, dar nu e afectul acela despre care vorbesc eu; căci nu e aceea înclinare a unui suflet spre altul, aceea complăcere, care dispune inima la deferență, care îmbucură fața și înobilează manierele, care face convețuirea plăcută și insinuă în inima altuia o influență binevoitoare. Această iubire adevărată, care radiază din întreg omul ca și lumina din cristal, e un afect foarte natural și foarte plăcut când copiii pe cari trebuie să-i creștem sunt creaturi drăguțe,

⁷⁾ Educația mai presus de toate este operă de iubire și marii educatori ca La Salle și Pestalozzi, ca să nu citez decât doi, au fost însuflețiți de cel mai viu afect față de copii, modelându-se după *Acela* care a zis: „Lăsați pe copii să vină la mine“. (G.)

docile, iubitoare, dispuse la ascultare, generoase și bune de inimă. Dar cu copiii puțin favorizați de natură, grosolani, îndărătnici, aroganți, târzii la înțelegere, fără voie, prefăcuți și invidioși iubirea aceasta, afară doar de părinți, este virtute și încă virtute grea. Nici nu pretind că ar trebui și că s'ar putea întrebuița față de astfel de naturi acel tratament vesel la care ne înclină caracterele deschise și amabile; dimpotrivă, a conduce cu discernământ, vreo mângâiere copiilor răi numai în acele cazuri când își combat înclinările rele, în timp ce habitual avem față de ei o ținută pașnică și blândă dar gravă, înseamnă a-i învăța cu ce preț se cumpără stima și delicateta. Dar chiar blândețea aceasta pașnică este dragoste; o dragoste care compătimeste, care privește defectele copilului ca nește rane de care este el mai întâi consumat, și de care institutorul este chemat să-l vindece; e o dragoste care așteaptă pândind ocaziunea de a ajuta elevului pentruca să-l facă amabil și prin aceasta să-și împereune. E o dragostea adevărată, dar dragoste care costă și pe care educatorul trebuie s-o plămădească în sine cu toată grija ca pe virtutea sa cea mai de seamă.

De la un suflet care nu-i de tot vulgar, nici nu se recer multe efortări, ca să nu-l indisună defectele trupești ale unui copil; dar defectele spiritului sunt acelea cari desgușă, cari îndepărtează și cari irită cu atât mai mult cu cât educatorul are sufletul mai oțelit în virtuți solide, mai îndrăgostit de frumsețele morale. Eu am cunoscut persoane foarte virtuozose, pline de milă față de relele altora, necorupte și capabile de neîntrecută abnegație, conștii de suferințele și mângâierile prieteniei, care totuși se indisunau văzând mici viții și lipsuri, fie de simplitate, fie de etichetă sau vreo ieșire egoistă, care ar trece neobservate în ochii celor mai mulți, dar, care apăreau în ochii lor defecte insuportabile. Aceasta e revolta virtuții, revoltă nobilă și sfântă atunci când se aprinde și isbește în fața ticăloșilor împietriți, sguduindu-i în mod salutar, dar este inoportună și păgubitoare față de sufletele fragede cari se închid în fața mâniei și se deschid numai în fața buneivoinți.

Iubirea aceasta care triumfă asupra sufletelor copiilor nu-i, însă o afecțiune molatecă și inactivă. Poate nime nu cinstește și nu admiră mai mult decât mine bunătatea pe care a pus-o Dumnezeu în inima femeilor, și când văd pe mamă împlinindu-și datorințele maternității, mă plec în fața ei ca și în fața unui lucru mai mult decât omenesc; o privesc ca pe o imagine vie a Providenței. M'ar durea însă mult dacă cuvintele mele ar răni vreo inimă de mamă ca și nește cuvinte de ceartă și de dispreț. Dar nu pot lipsi de la datoria chemării mele, nu le pot înșela, nu pot spune că mamele de azi își iubesc, în general, copiii cu iubirea aceea care zidește, — nu, iubirea lor e aceea iubire care-i face obrasnici, pentru că îi slabă și arată copilului propria-i slăbiciune. Căci nu-i tărie de inimă a te mânia uneori pe copilul vinovat, a te plânge'n lung și'n lat de neascultare, asta e slăbiciune; tărie ar fi să i-se nege cu pace și hotărâre nemișcată ceea ce crezi că-i drept să nu-i dai; tărie este să nu te neliniștești pentru că ochii lui se udă de lacrimi, pentru că se întărâtă; tărie mai mare este să știi rezista la netezirile lui lingușitoare pentru a obține ceea ce mama trebuie să-i nege și tărie de fiecare moment, tărie mai eficace decât oricare alta, este să știi tempera cu o anumită seriozitate blândețea manierelor și dulceața cuvintelor și să te știi reținea dela mângăieri fără rost, să știi menținea în gingășia mamei demnitatea și superioritatea educatoarei. Dar superioritatea aceasta ca s'o poți arăta trebuie s'o simți; dacă mama dorește un surâs, o sărutare așa cum se dorește viața, facă așa ca ochii, cuvintele și gesturile să nu zică: — eu sunt sclava ta.⁷⁾ O înșelare aproape egală face ca iubirea mamelor să fie prea indulgentă și iubirea educatorilor străini prea austeră cu copiii ne-amabili. Asta e pentru că ei privesc numai la ceea ce sunt copiii, iubesc ori nu iubesc pe omul extern și prezent, negândindu-se la omul interior, la omul pe

⁷⁾ Quintilian celebrul retor roman mort la 118 d. Chr. declară pe față că părinții și servitorii stricau în vremea sa copiii cu prețul că vreau să fie indulgenți cu ei (G.)

care îl va forma educatorul. Omul simplu vede o stâncă albă și strălucitoare și exclamă: o, ce marmoră frumoasă, să n'o sdrobim; ori vede o grămadă de lut muiat și-l calcă în picioare. Artistul, însă în mintea căruia trăește o flacăra cerească, întrevede și adoră în lut și în marmoră o asemănare dzească, adună lutul și-l modelează cu sârguință, cioplește marmora cu îndrăsneală cu tărie, aruncând departe țândările cari orbesc pe cei vulgari cu albeața lor. Lutul și marmora nu mai sunt ceeace au fost, sunt imagini de om, sunt făpturi pe cari le-ai crede vii, sunt lucruri cari par coborâte din cer. Intrevedeți și voi și adorați o mamelor sub grația exterioară a formelor coruptibile pe adevăratul om, care singur este frumos, singur e mare și nemuritor; nună temeți să întristați și să vă îndușmăniți cu omul cărnii când puteți face să strălucească, în ochii voștri, cu toată splendoarea și puteți să vă faceți prieten pentru toldeauna pe omul spiritului: ciopliți și voi frumoasa marmoră pentru a o reduce la o imagine cerească. Intrevedeți și adorați, o institutorilor, în natura incultă și stricată formele unei frumuseți necunoscute, nu disprețuiți pământul acela modelat cu răbdare și iubiți în el de pe acuma figura pe care va întipări-o aducația în materia ordinară. Nu ziceți va fi o statuă de lut, căci este cine să sufle în lut spiritul vieții.

V. O dragoste atât de diferentă de dragostea obișnuită, care se dă copilăriei, cu atât mai tare cu cât este mai curată, pentruca să fie în stare a îmbunătăți inima celui educat și a celui care educă, da, știu de la mine, nu e ușoară și nu se deșteaptă în sufletul nostru fără de a fi pregătit de multe virtuți și mai ales de aceea care e mamă și regină tuturora: Religia. Totuși nici virtutea asta, nici celelalte pe cari le aduce cu sine nu vor fi niciodată în noi un sentiment viu și activ în mod constant, fără acel ceva care este adevărata renaștere a spiritului nostru.

Să v'o spun eu oare de ce-i vorba chiar cu riscul de a fi acuzat că profesez ascetică vorbind despre edu-

cație? Da, vă voi spune pentru că adevărul e adevăr orice nume îi veți da și vă voi deschide inima mea cum aș face-o într'un cerc de prieteni. Vă voi spune deci, că pentru a îmblânzi autoritatea, pentru a o face plăcută celor pe cari îi educați; pentru a face ca ei să vă fie dragi chiar și când sunt supărători și pentru ca ei să vă iubească și atunci când sunteți constrânși să nu fiți pe placul lor e necesară *Umilința*. Să nu vă desguste cuvântul, schimbați-l dacă voiți, dar prețuiți și îndrăgiți ceea ce exprimă. *Umlința* este o dreptate atunci când, gata de a cerceta și de a descoperi defectele altuia, ea ne arată defectele noastre și indicându-ne nouă — atât de iritabili la cele mai ușoare ofense pe cari le primim și atât de geloși de drepturile noastre — ofensele pe cari le aducem altora precum și drepturile de aproape pe cari trebuie să le respectăm. Și justiția aceasta este atât de eficace pentru mărirea respectului ce ni-se dă încât eu nu cunosc mijloc mai sigur pentru sporirea autorității și menținerea ei nevătămată. Dar *umilința* ne mai îndeamnă să privim fără desgust și o anumită înjosire a noastră reușind să ne-o facă chiar plăcută. Ea ne desface puțin de noi înșine și înnăbușe acel egoism nemoderat care ne închide în noi înșine făcându-ne să ne adorăm ca pe nește zei. Sufletul nostru se înalță atunci la gânduri pe cari înțelepciunea orgolioasă a *eului* nu le-a cunoscut niciodată. Sufletul omenesc se îndulcește atunci cu acea misterioasă dragoste care află plăcerea în abnegație, cu acea melancolie dulce care este pacea și armonia tuturor facultăților. Sufletul omenesc începe să devină atunci în adevăr religios, devotat unei religii care nu este paradă sterilă, nici cuvânt mincinos, ci o convingere profundă căreia nu-i este rușine de sine, un efect intim și aproape pudic. A educa și a nu avea religie sunt lucruri cari se exclud, nu numai pentru că e imposibil ca educatorul să picure în elevul său religia inimii, când el nu o simte în sine, ci pentru că sufletul educatorului nu se poate ridica până la acea înălțime de afecte pe care o cere oficiul său, nici nu va putea trece probele la care va fi pus, nici nu va putea

stăpâni voința fiului iubirii sale, dacă n'a cunoscut el însuși lucrurile ascunse ce ni-se descopere și nu a gustat plăcerile regeneratoare cari s'au vărsat în interioarele comunicații cu Acela care este izvorul oricărei înțelepciuni, a oricărei puteri, a oricărei bunătăți. 8)

Știu că ireligiozitatea nu mai e la modă.⁹⁾ Știu și aceea că e la modă să se vorbească despre religie, să fie pusă chiar în poeme și romane și nu numai așa cum este ea în frumsețile sale originale, ci mai ales așa cum o desfigurează poporul. Și chiar pentru că uzul vrea să se vorbească des despre Religie, mă tem să nu fie cuvintele în locul sentimentului, și îmi țin de datorie să conjur pe educatori să nu se oprească la coajă, ci să pătrundă până la miezul Religiei, și să ia de maestru și exemplu pe Acela care a zis: „Lăsați pe copii să vină la mine, și deveniți voi înșivă copii“. O, da, cât e de adevărat, nimic nu ne apropie mai mult de copii, nimic nu ne ajută să-i cunoaștem mai bine și să-i iubim mai mult, decât conformarea la ceea ce cerească a inimii, care e rodul și chipul religiei evanghelice, simplitatea și bunăvoința, condoarea și blândețea cari par a reduce pe om la ignoranța și slăbiciunea copilăriei, dar cari îi dau în schimb cea înțelepciune și cea forță care face din copii și din oameni fii ai lui Dumnezeu.

trad. Livnic

⁸⁾ Tommaseo (Educazione della dommo nellmatrimonio vol. I. op. cit. Dell'educazione — Deziderii e Saggi pratici, Torino, Paravia pag. 367) scrie; Numai religia poate face deplină educația inimii. Pentru el e știut că școala trebuie să fie un templu dacă nu vrea să fie bordeiu. (G.)

⁹⁾ Aceasta o puteam spune pe la 1850. Aș mai putea-o spune oare la 1863? — dar la 1934 not. trad? — Omagiul aproape poetic față de religie, este ni se pare, substituit cu indiferență atât de rău-făcătoare ca însași necredința. (G.)

Infuența internă în cronica lui Ioan Neculce

Tuliu Racoță

Ioan Neculce, rămânând de copil orfan, n'a putut fi elevul unor școli străine, ca Ureche, Miron și Nicolae Costin sau Cantemir, deși se înrudea cu cele mai influente familii.

Dotat cu inteligența impunătoare a tatălui său și cu înfocata iubire de țară a Cantacuzinilor, la care s'a adăugat, apoi experiența câștigată cu atâta trudă, Neculce nu putea fi străin de viața furtunoasă și de nizuințele țării sale. De aceea, el a fost pentru epoca frământărilor, ceea ce a fost poetul „Doinei“ pentru epoca înnoirilor: un ideolog național. Ideologia sa intervine încontinuu în expunerea evenimentelor: evoluția normală a poporului nostru nu se poate face decât printr'o îmbunătățire a soartei țăranilor, ale căror lacrimi „nici soarele nici vântul nu le poate usca“, printr'o încetare a vrajbelor „ticăite“ între fiii aceluiaș popor și, îndeosebi, prin excluderea străinului exploatator.

El și-a scris cronica dintr'un imbold intern: nevoia de-a scrie, dorința de-a se cunoaște mai bine istoria Moldovei — o istorie a țării nu a personalităților, cum făcuse Ureche — și din dorința de a da cetitorilor săi, din bogata sa experiență, directive pentru viață. De aceea cronica sa nu e pusă în slujba vovodului, boerului sau partidelor. E pusă numai în slujba adevărului și a binelui. Nu cunoaște defăimarea sau lingușirea. Sentimentele care-l călăuzesc sunt iubirea de patrie și de adevăr. „Fără a fi prezentate cu răceala unui narator obicinuit, unui temperament științific, evenimentele din trecut sunt povestite mai mult cu un sentiment de duloșie discretă“ ¹⁾. Acestei tonalități d. Iorga i-a găsit o explicație. Neculce își scrie cronica la bătrânețe, „după ce se mântuise cu luptele lui cele mari și cu suferințele-i îndelungate“ ²⁾, când „vremea slăbise contururile, îndulcise culorile, îmblânzise și poetizase aducerile aminte“ ³⁾

¹⁾ N. Iorga: Istoria lit. rom., II^a, pag. 281.

²⁾ Idem, pag. 282.

³⁾ Idem, pag. 281.

La această etate și din motivele cunoscute, Neculce scrie „*Letopisețul Moldovii*“ dela Dabija Vodă până la Ioan Vodă Mavrocordat cu o precuvântare și „*O samă de cuvinte*“ ce sânt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni și în letopisețe nu sânt scrise“.

În privința isvoarelor utilizate, Neculce ne spune: „Până la Duca Vodă cel Bătrân l-am scris de pe *niște isvoade* ce am aflat la unii și la alții și din auzitele celor bătrâni boieri, iară dela Duca Vodă cel Bătrân înainte până unde se vede la domnia lui Ioan Vodă Mavrocordat nici de pe un isvod a nimăruî, ce am scris singur dintru a mea știință, câte s'au tâmplat de au fost în vieța mea. Nu mi-au mai trebuit istoric străin să cetesc și să scriu, că au fost scrise în inima mea“. (Precuvântarea).

II.

Neculce nu precizează care erau acele „isvoade“. Și e greu de aflat, căci cronicarul nostru este un dușman al citatelor, iar isvoarelor utilizate le-a dat o formă personală.

Di Iorga crede că, pentru începutul cronicii, s'a servit de însemnările lui *Miron Costin* „păstrate în casa Cantacuzinilor, la familia lui Iordachi“¹⁾, iar până la Constantin Cantemir s'a servit de ce-a aflat „la unii și la alții“.

Intr'adevăr lui Neculce îi place să vorbească despre *Miron Costin*, îl și citează: „după cum zice un cuvânt *Miron Logofătul*: mare este omul, iară la răsboiu mică este ținta“.

C. Giurescu a arătat că „*Letopisetul Țării Moldovii*“²⁾, pe care l-a editat în 1913 — i-a servit drept isvor de căpetenie lui Neculce“.

Compararea celor două letopisețe confirmă afirmația lui Giurescu, că acel letopiseț i-a servit lui Neculce „chiar ca isvor principal, pe care l-a luat ca bază a povestirei sale. Toată partea dela început a *Letopisețului* până la domnia a treia a lui Gheorghe Ducă inclusiv a reprodus-o în întregime“³⁾.

¹⁾ N. Iorga, op. cit., pag. 285.

²⁾ *Letopisețul Țării Moldovei* dela Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir 1661—1705, editat de C. Giurescu, Sococ 1913.

³⁾ C. Giurescu, op. cit., pag. 39.

Dar, Neculce nu se mulțumește cu cele aflate în acest Letopiseț. Povestirea lui cuprinde mai multe amănunte, deși nu era contimporan cu evenimentele descrise, ca acel cronicar. Și dela domnia a treia a lui Duca Vodă, contribuția personală a lui Neculce devine tot mai covârșitoare, iar partea privitoare la domnia întâia a lui Mihai Racoviță, nu l-a mai influențat întru nimic.

Neculce ia din Letopisețul Anonimului ¹⁾ chiar și descrierile și portretele, cari fac ca figurile istorice să se miște, să trăiască.

„Iară Miron logofătul au sfătuit să nu se clinească nicăiri din Domnești, că acei ce vin sânt niște tâlhari. „Ce putere au ei să vie asupra măriei tale? Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu sângele moșilor și strămoșilor noștri!“ (Anonimul, pag. 76—77; Neculce, pag. 95 ²⁾).

Portrete: — Dabija Vodă era om bun și blând, fără de nici o răutate“. (Anonimul, pag. 56; Neculce, pag. 43). — Tătarii sunt lupi apucători, pradă, robesc, bat și căznesc pe creștini (Anonim, pag. 67; Neculce, pag. 69).

Comparații: „Intrat-au Tătarii în țară ca lupii în turma de oi“. (Anonimul, p. 67; Neculce, pag. 68).

Idiotisme: „Jăcuit-au tot, până la un cap de ață“. (Anonimul pag. 67; Neculce, pag. 69). „N'au mers cu mâna goală la pașa“. (Anonimul pag. 70; Neculce, pag. 75),

Sau *curiozități morfologice*: neapu.ând să se încălăreze (Anonim. pag. 77; Neculce, pag. 96).

Dar există și *deosebiri*. Aceasta se datorește amplificărilor, sau adăugirii unui material nou. O amplificare vorbitoare este caracterizarea lui Dumitrascu Vodă Cantacuzino. (Anon. pag. 68—69; Neculce, pag. 105—106). Neculce insistă mai mult asupra relațiilor acestui Domn cu Ana „rachierța“ și sfârșește cu exclamările:

„Oh, oh, oh! săracă țară a Moldovii, ce nenorocire de stăpân ca acesta ai avut! Ce sorți de viață ți-au căzut! Cum

¹⁾ Pentru a nu se da naștere la echivocuri și pentru că nu se poate stabili paternitatea Letopisețului publicat de C. Giurescu, în acest articol, autorul e numit „Anonimul“.

²⁾ Cronica lui Neculce, ed. ția îngrijită de Al. Procopovici. Editura Scrisul Rom. Craiova, 1932.

au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atâte spurcăciuni de obiceiuri ce se tragu până astăzi în tine Moldovă!

Exclamativul „oh“ este o particularitate a stilului retoric și e caracteristic literaturii vechi. Neculce n'a putut înlocui acest retorism „extern“, această plagă a literaturii vechi printr'unul intern, deși „fondul sufletesc care clocotește se sbate sub imperiul voinței“ exista. De lipsa sincerității nu-l putem acuza, căci Neculce era un dușman înfocat al Grecilor. De dragul țării sale, a părăsit pe Cantemir-pribeagul pentru ca să constate, apoi, cu durere, că Grecii năvăleau, ca lăcustele în țară și „dobândise mândrie“. Și acești Greci, Domni sau boieri, cum era Dimitrașcu Vodă Cantacuzino, nu respectau nici obiceiurile și nici credința noastră, iar în saloanele lor domnia desfrâul și somnolența. Din desacordul cu lumea reală și principiile morale a rezultat indignarea și explozia lui Neculce. În fața acestor păcate, bătrânii sunt neinduplecați.

III.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ajutat de „*auzitele celor bătrâni boieri*“, Neculce se îndepărtează pe încetul de aripile ocrotitoare ale Anonimului, iar, începând cu domnia lui Constantin Duca desrobirea e completă.

Adăugirile constau din intercalări de nume de localități și, îndeosebi, de persoane. Astfel, cămărașul lui Grigorie Ghica, ce „i s'au rătăcit... cu o păreche de desagi cu galbini“, se numea Iștoc (Neculce, pag. 40), iar mireasa lui Duca Vodă se numea Nastasia. (Neculce, pag. 44). Se adaugă, apoi, pasagiile despre Domni sau întâmplări, pe care Anonimul nu le-a notat. Adăugirile de felul acesta sunt, fără îndoială, din auzitele „celor bătrâni boieri“, căci au caracterul faptelor ce se pot transmite și păstra mai ușor. Așa sunt: ospătarea săracilor de către Dabija Vodă, obiceiul lui de-a ține divanuri dese, precum și faptul că „el bea vin mai mult din oală roșie decât din oală roșie decât din pahar de cristal, zicând că-i mai dulce vinul din oală decât din pahar“ (pag. 38), sau pasagiile relative la faptele Cantacuzinilor, cu care Neculce era înrudit, etc.

Până și în datarea evenimentelor există deosebiri. Un exemplu. Impresurarea V.enei, după Anonimul (pag. 74) a ținut

„din 10 zile a lui Iulie până în 2 zile a lui Septemvrie“, iar în cronica lui Neculce „din 5 zile a lui Iulie până în 2 zile a lui Septemvrie (Nec., pag. 89).

Din această succintă comparare se poate vedea că informațiile luate de la unii și de la alții sunt destul de bogate deci deosebirile însemnate.

IV.

Știm că „de răul Leșilor“, Neculce s'a refugiat în Muntenia, unde domnia Șerban Cantacuzino, care era văr primar cu mama lui Neculce. Acolo a „șidzut patru ai“¹⁾. Acest exil i-a fost de mare folos. Aici, el a stat pe lângă acel Constantin Stolnicul, care făcuse studiile înalte la Padova și „preamărea în versuri elinești originea strălucită a neamului său“²⁾

Peste cunoștințele primite de la tatăl său pentru cunoașterea limbii grecești, se suprapun cele primite de la Stolnic. Tot acum Neculce va fi primit și primele îndrumări pentru cunoașterea evoluției popoarelor. Singura istorie străină pe care o citează este tocmai un hronograf grecesc.

Altă contribuție. Spre deosebire de contemporanii săi, Stolnicul folosește, alături de lucrări istorice și documente, cântecele bătrânești și tradițiile populare „care vestesc vitejii au de alte fapte ale Domnilor și ale altor vrednici oameni, ce au lucrat, care după la lăutari și după la alți cântători auzim“.

Aceeaș stare de spirit și la Neculce. Dar acesta, spre deosebire de Stolnic, deosebește legenda de istorie: „nu le-am scris — „*O samă de cuvinte*“ — la rândul lor, ce s'au pus de o parte; înaintea domnia Dabijei Vodă s'au scris. Ce cine va vrea să le creadă bine va fi, iar cine nu le va crede, iarăși bine va fi; cine cum îi va fi voia, așa va face“.

Această deosebire o face grație spiritului său critic foarte dezvoltat. El va fi auzit de „basna“ cu zidarul care și-a îngropat soția pentru crearea operei de artă — acea legendă isvorită din credința zidirei de vii a oamenilor, care a luat veșmântul artei la Români, Unguri, Sârbi, Bulgari, Greci și Albanezi. De aceea, când vorbește de alegerea locului de zidit

¹⁾ Marinescu Iulian. Documente relative la Ioan Neculce. Buletinul Comisiei Istorice a României. Volumul IV.

²⁾ Pușcariu Sextil. Istoria literaturii române. Epoca veche. Ediția II. Sibiu 1930.

al mănăstirii Putna și de tăierea capului acelu „copil de casă, despre care „zicu să fi întrecut pe Ștefan Vodă“, nu uită să adauge: „dar întru adevăr nu se știe, numai oamenii așa povestesc“.

Din gura pribegilor din Rusia, ca și din a sătenilor în mijlocul cărora a trăit, a cules și „*O samă de cuvinte*“. Prin aceste „cuvinte“ se perindă în fața noastră o samă de vovezi: Ștefan cel Mare, Bogdan, Petru Rareș, A. Lăpușnean, Despot, Barnovski, Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan, etc. Sunt o împletire de eroism, decădere națională sau morală, religiozitate, cruzime, căsătorii romantice, vicleșuguri sau viață anecdotică — dar povestite într'un stil vioiu, simplu și sobru.

„Cuvintele“ sunt străbătute de suflul legendei sau umorul anecdotei. Prin ele, Neculce a fost proclamat începătorul narațiunii epice în literatura noastră. „In proza lor puternică și dulce, simțim sufletul trecutului mai bine decât oriunde și mulțumită acestui maestru. . o poartă spre legendă se deschide în zidul sever al cronicii, o poartă prin care vedem derindându-se, în lumina supranaturalului, eroice chipuri de epopee ¹⁾).

Ele au servit ca izvor de inspirație pentru scriitorii secolului XIX, începând cu Asachi și sfârșind cu Alexandri. Gh. Asachi: Balada lui Ștefan cel Mare la Cetatea Neamțului, și o parte din nuvele, ca Muma lui Ștefan cel Mare; C. Negruzzi: Aprodul Purece; V. Alecsandri: Dumbrava Roșie; D. Bolintineanu: Cupa lui Ștefan; Daniil Sihuștru, Aprodul Purece, Copilul din casă, Mănăstirea Putna, Barnoski Domnul, Petru Rareș, Muma lui Ștefan cel Mare, etc.

V.

Neculce, pentru alcătuirea cronicii sale, culege tot ce se putea culege în acea vreme din isvoade, auzitele bătrânilor și literatura populară, cu hărnicia unei albine, care nu ne poate da decât un fagure simetric. Când culesul și țesătura s'a terminat, harnicul și sfătosul bătrân începe să povestească, cu multă artă, despre trecutele vremi.

¹⁾ N. Iorga. op. cit., pag. 286.

Corespondență între Petru Maior și episcopul Bob la 1785.

La anul 1774 episcopul Grigorie Maior trimise la Roma pe tinerii Gheorghe Șincai și Petru Maior, după ce mai întâi — după obiceiul timpului și conform dispozițiilor împărătești —, le primi voturile călugărești.

La 1780 acești doi se întoarseră din Roma. Petru Maior veni direct la Blaj, iar Șincai se opri în Viena, ca să înlociască pe tovarășul său de tagmă, Samoilă Klein, ca prefect de studii la elevii români din institutul Sf. Barbara.

La anul 1784 Samoilă Klein, Gheorghe Șincai și Petru Maior își cerură direct dela papa, deslegare de voturile călugărești. Pe Șincai și pe Klein nu-i desleagă, dar desleagă pe Maior, poate pe motivul că a fost prea tânăr, având doar abia 15 ani când făcu voturile.

După deslegare, Maior fu trimis ca preot de mir în parohia Reghin, de unde scrie epistolele pe cari le dăm mai jos după originalul aflător în arhiva mitropolitană din Blaj, în traducere.

I.

Reverendisime Doamne, Doamne mie binevoitor stăpân.

Cu mare bucurie Vă aduc la cunoștință, că după introducerea mea în parohia Reghin, m-au lăsat frigurile și mă aflu bine sănătos.

Înainte de a veni și a mă stabili aici, eram ca un domn, aici însă, poporul nostru care lucra la cassa parohială, căra toată noaptea, de câte două ori cele trebuincioase și dacă nu mă înșel, și priveghia. Acum a încetat sgomotul, și am pace din toate părțile, ba am auzit că și neuniții dela Breshia au de gând să vină la noi.

Cu parohii din satele învecinate am multe necazuri, mai cu seamă că pe mine mă caută ca pe un protopop, iar eu nu cutez a mă amesteca în afacerile lor. În tractul Abafia numai

cinci biserici sunt ale noastre, și ar fi bine să se unească cu tractul Gurghiului, mai cu seamă că preoții, în cunoscuta lor comoditate, care nu e neînsemnată, ar atârna bucuroși de aici.

În sfârșit rămân cu deosebită venerațiune

Al Reverenței Voastre

Reghinul de Mureș la 4 August 1785.

umilit serv

PETRU MAIOR m. p.
parohul Reghinului

P. S. În prima zi când am venit aici, am avut norocirea să botez un spuriiu. Cu acest botez mi-am început oficiul meu de paroh. Ar fi bine ca înainte de a veni târgul de țară la Reghin, să primesc dela Ilustritatea voastră scrisorile de introducere a mea la protopopiat, ca nu cumva cu ocaziunea târgului de țară, să producă oarecare suspiciu vorba aceea: — Frate, omul l'am trimis, în bani, grăbește.

II.

Prealuminate și Preasfînțite Doamne Episcoape!

Doamne mie milostiv stăpân și Părinte.

Te milostivești Măria Ta a-mi porunci, ca să fiu pușintel îngăduitoriu pentru introducere la protopopie, și răbdătoriu. Eu adevărat și în veci ași fi răbdat: așa adecă când am venit la preoție eram de întocmit, ca cu totul să fiu supus proniei și providenței Măriei Tale, orice te-ai milostivi să faci cu mine, nici sub a altuia Vlădicie nu m'ași fi apropiat de treapta preoției, ce cunoscând înțelepciunea și stătornicia Măriei Tale, am socotit că sub stăpânirea Măriei Tale și spăsănia sufletului voi dobândi, și de batjocură încă n'oiu fi, de care tot omul din fire se ferește. Aș avea, zisem răbdare pentru această introducere, ce Măria Ta te-ai milostivit a pricinui, ca această răbdare preste măsură grea, și cu rușine mie să-mi fie.

Când Măria Ta însuși te-ai milostivit a mi porunci ca cu degrabă să viu la această parohie, carea dobândindu o, îndată m'ai împodobi și cu vrednicia protopopească, și pentru aceea te-ai milostivit a mi porunci ca și pe S(ub) Ișpan, despre adunarea soborului pentru introducerea mea la protopopie să-l recvirălucesc, cu carea recvizitiție mi-am agonisit, ca nu numai la norodul nostru, căruia însuși nepreatenii miei și prin târguri m'au vestit că sânt eu protopop la Gurghiu, ce acum și la

Tisturile din afară să fiu de rușine, cari toți — Archidiaconus me salutant —, și dacă le spui că nu sânt, să miră.

Eu Măria Ta, decât să fiu de atâta rușine, și prin târg de țară să trimită Danilă¹⁾ poronci la mine, și prin gura copiilor — scris să mă admonăluiască —, mai gata sunt altele a pătimi.

Măria Ta și Părinte! Non est bonum ita irritari filios, că dacă îmi voi pierde odată inima, nici de o trăbuială nu sânt. Deci cu umilință mă rog Măriei Tale, ca lăpădând clevetirile omenilor, să te milostivești a nu întârzia cu numita introducție că cu adevărat m'oiu sili, și m'oiu sângui, ca nu peste multă vreme, să te milostivești a cunoaște că n'ai greșit ce ai lucrat.

Iară a învăța și a da sfaturi preoților ce să lucreze întru nevoile sale, nu voi putea până la introducție, una ca să nu dau prilej lui Dănilă să mă batjocurească, alta pentru că întru acestea iaste de lipsă să dai față cu tisturile, și să vorbești, și a da față cu dânșii, acuma pentru numita pricină mi-e rușine. Cu care rămăiu

Al Măriei Tale

M. Réghin 10 ma August 1785.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

umilit căplan

PETRU MAIOR m. p.

paroh în M. Réghin.

III.

Ilustrisime și Reverendisime Domnule Prelat! Doamne mie binevoitor Patron.

Părerea singuratică și nădejdea pe care eu de mult o avem în bunătatea Ilustrității Voastre, precum și în dragostea și bunăvoința față de mine, de și unii cu anumite suspiciunii nu încetau să încerce a mi le înmuia; Văd cum Ilustritatea voastră întărește cele crezute de mine, ba încă le-a înmulțit și le-a îndeplinit, făcându-mă pe mine fără de nici o vrednicie, ba chiar ne destoinic a purta această îngrămădire de daruri, căci nu numai cu titlul de protopop al Gurghiului m'a împodobit, ci și cu acela de vizitator al tractului Abafaia. Pentru toate acestea voi mulțumi Ilustrității Voastre cât voi trăi.

¹⁾ protopopul din Cătina sub a căruj iurisdicție era.

Simt că datorința mea nu poate să fie alta, decât aceea ca întotdeauna și fără încetare să vărs rugăciuni la altarul Domnului, pentru viața îndelungată și desăvârșita fericire a Ilustrității Voastre. Cu ajutorul Ființei supreme mă făgăduiesc că în Viaa Domnului mă voi sili să fiu Ilustrității Voastre numai spre mângâiere, dar nici decum spre durere, și introducerea mea în noua slujbă, nădăjduesc să fie spre pacea și liniștea sufletească a credincioșilor.

După ce am primit scrisoriile de numire ale Ilustrității Voastre din 15 August, am umblat din sat în sat prin protopopiatul Gurghiului și prin tractul Abafaia, și m'am îngrijit ca fiecare preot personal să subscrie Tabela I a scrisorilor cesionale, apoi am convocat sinod protopopes, dar din anumite greutăți, nu în Reghinul Mureșului, ci în Orosfaia, la 20 Noiembrie a. c., la care am fost de față vre-o 46 de preoți.

Milostiva scrisoare și încredințare pe cari Ilustritatea Voastră mi le-ați dat, fiind de față și preacinstiții protopopi Ioan Caliani din Sânmărtin și Dumitru Caian din Târgu-Mureș cu multă bucurie s'a luat la cunoștință din partea tuturor. După acestea, din sărăcia mea am dat o mică gustare, apoi am plecat fiecare la ale sale. Reverendisimul Dănilă (din Cătina) de și a fost invitat de mine personal, din pricina sănătății sale nu prea de laudă, sau poate din pricina altor griji familiare, n'a fost de față.

În sfârșit recomandându-mă cu zmerenie dărnicii și bunătații Ilustrității Voastre, sărutându-Vă sfânta dreaptă părintească, rămân cu cea mai profundă venerațiune până la moarte

Al Ilustrității Voastre.

Reghinul de Mureș la 22 Septämvrin 1785.

iubitor serv

PETRU MAIOR m. p.

Dr. Nicolae Lupu

NOTĂ. Scrisoarea I și III sunt traduse din originalul latin, pe când II e copiată după originalul românesc, aflătoare toate trei în Arhiva mitropolitană din Blaj.

CRONICA

Literatura și necredința

Cercetările minuțioase și savante asupra crizei lumii moderne au stabilit un adevăr, unanim recunoscut, că la baza crizei economico-financiară care amenință echilibrul civilizației, stă criza morală, *criza credinței*. Greu de înțeles la întâia privire, lucrul se va înțelege ușor de cei, cari, având încă un sâmbure de credință, fie chiar numai ca sămânța de muștar din Evanghelie, aprofundează chestiunea cu bunăvoință creștinească. Intradevăr, criza materiei — produse și valute — este un non sens, atâta timp cât viața spirituală a indivizilor și a popoarelor este echilibrată pe baza aceluși *unic* echilibru al creștinismului, care a echilibrat vieța grozav de dezechilibrată a antichității. Căci produsele naturale și cele fabricate — nu mai amintim valuta monetară atât de convențională — cari au nutrit cu deplină și normală satisfacere pe înaintașii noștri, dublate ori triplate cantitativ și chiar calitativ, nu pot fi motiv de suferință. Suferința modernă nici nu se poate înțelege decât ca ceva cu totul subiectiv. Anormalitatea este în noi, în sufletul lumii moderne și rezidă în directivele civilizației și culturii recente cari prin teoria materialistă și evoluționistă explicând lumea prin lume, a rupt, înăbușind-o mai mult, legătura, dintre om și creatorul său. Lăsat să trăiască în lume, prin lume și pentru lume, omul modern, neputând găsi satisfacție în bunurile ei datorită esenței ființei sale, este sortit să fie sclavul nemulțumirii și în consecință, al suferinței. Suferința va continua cu toate eforturile, până când mai întâi, cei mari, cari sunt adeseori orânduitorii vieții celor mici și apoi, aceștia la rândul lor, nu vor înțelege vieța cu problemele ei așa cum trebuie înțeleasă.

Punctul nevralgic nu este deci atât orânduirea circulației factorilor economici cât mai ales concordarea tuturor manifestărilor vieții cu *credința*.

Dacă la noi s'au sesizat puțini, deocamdată, în această direcție, în alte părți nu e așa. Revista franceză de cultură creștină catolică *La Vie Intellectuelle* a inaugurat, aproape de un an, o vastă și instructivă „*anchetă asupra motivelor actuale ale necredinței*” dedicând fiecărei ramuri de manifestare a vieții omenești câte un articol destul de întins. Valoarea ei documentară — după ce se va termina — va fi covârșitoare și de un interes, desigur, general. Deocamdată ne mulțumim a schița constatările articolului „*Literatura și necredința contemporană*”, semnat *Jacques Madaule*¹⁾ și a emite, sub inspirația acestora, câteva considerațiuni generale privind literatura.

Dacă „ideile sunt un lux pentru cea mai mare majoritate a oamenilor din timpul nostru”, după cum comunică un profesor agregat de filosofie, nu e mai puțin sigur, că azi se citește cu mult mai mult decât înainte de războiu. Întrebarea e ce se citește și cine citește? Anchetatorul răspunde: se citește mai ales ziarul cotidian, romanele ieftine din genul sentimental, polițienesc și pornografice. „În ele nu par să fie atacuri directe contra religiei, dar peste tot catolicismul — creștinismul — este trecut total sub tăcere” în timp ce immoralitatea lor, întărind pasiunile, riscă să innăbușe cu totul „*credința*”. De citit citesc îndeosebi tinerii între cincisprezece și treizeci ani și „mai mult” tinerele decât tinerii. Ținând seamă că epoca aceasta corespunde tocmai cu epoca formării personalității înțelegem câte servicii aduce necredinței această literatură, vrednică de foc.

Scriitorii, din punct de vedere religios, sunt de trei categorii: „credincioși, necredincioși și indiferenți”. Cei necredincioși, ori cât de diverși ar apărea sunt uniți prin aceea „că cred în îndestularea omului și toată literatura lor nu este decât un mijloc de a demonstra această îndestulare”. Formele diferențierii lor sunt: „raționalismul, misticismul și naturalismul”.

Mouriac, Mourras cu școala sa raționalistă și pozitivistă, par adesea credincioși, dar tinzând a restaura păgânismul, sunt cei cari au lucrat mai mult pentru desrădăcinarea noțiu-

¹⁾ La Vie Intellectuelle, 6e année, T. XXIII e No 2. 10 Mars 1934.

nilor esențiale creștine. *Barrés*, pierzând din tinerețe credința sub influența lui Taine și Renan, pare a fi în drum spre Hristos, este totuș „din aceia cari au sensibilitate catolică și inteligență păgână”. În aceeaș categorie a raționaliștilor intră Roger Martin du Gard care desvăluie credincioșilor o lume ignorată iar necredincioșilor o justificare a atitudinii (*La Mort du Père*). Deasemenea Jules Romains, Anatole France și chiar Paul Valéry.

Misticii M. Duhamel, M. Guehenno, — confundând pe Hristos cu un erou oriental — Julien Benda și Julien Green ca și naturaliștii André Gide, M. André Malraux formați sub influința lui Nietzsche, tind spre umanism, în ultimă analiză spre acel vestit supra-om. D. H. Lawrence, Proust și cohorta proustiană văd vieața prin prisma principiilor freudiste. Toți aceștia văd religia ori ca un stadiu depășit de evoluția ome-nească — raționaliștii de stânga, — ori ca o instituție ome-nească protectoare a familiei și a proprietății — raționaliștii de dreapta. Noi știm însă că în Franța, alături a acestei literaturii există un curent literar catolic cu Bourget, Bordeaux, René Bazin, Paul Claudel, Francis Jammes și alții, din care anchetatorul nu citează decât pe cei din urmă ca pe unii cari privesc lumea și vieața cu ochii sufletului ațintiți la mântuirea eternă. J. Madaule, cere, în încheere, „vigoare, curaj și îndrăsneală” pentru literatura catolică ce s’a pornit, și care îndreptățește speranțele îndreptării.

La noi, însă, ce am putea zice, decât, că plutim într’o navă fără cârmă. Toți scriitorii noștri mari, căci ei sunt dă-tători de ton, se grupează în cele trei categorii — poate mai mulți în cea a indiferenților și de aceea sunt mai periculoși — afară doar de câțiva, prea puțin viguroși ca să creeze un curent salvator.

Va întreba însă cineva, de ce e de lipsă să se vadă într’o operă literară credința? E destul dacă ea nu conține afirmații contrare credinței. S’ar putea zice, destul fiindcă nu distruge, dar nu-i de ajuns pentru a avea un efect constructiv. Și ori câte teorii s’ar născoci pentru susținerea artei pentru artă, literatura cu cât e mai artistică trebuie să fie mai constructivă spiritualicește, căci este o creație a spiritului care prin actul contemplației influențează, imperceptabil chiar, vitalitatea facultăților interne ale cititorului. Necesitatea existenței credinții

la baza țesuturilor subtile ale operei de artă o reclamă apoi chiar obiectul ei și tendința de a fi trainică, nepieritoare și adevărată. Inspirația artistică se datorește lumii exterioare ori experienței artistului; elementele constructive ale operei de artă sunt luate de artist din aceeaș lume, care în totalitatea ei este creatura lui Dumnezeu. Dacă, studiind o operă artistică, pentru integritatea analizei nu poți ocoli menționarea cu venerațiune a forțelor creatoare ale autorului, de ce se crede că e normal a analiza, ori a prelucra fără această menționare, elementele constitutive ale operei Celui a toate creator? Dacă artistul vrea să releve adâncimile și quintesența vieții — general omnescul și chiar sublimul —, în mod normal și logic, nu ar trebui să ajungă și el în situația psalmistului care a exclamat: „mari și minunate sunt lucrurile tale, Doamne!“? De ce să tacă?

Desigur, această atitudine falsă ori cel puțin neîntemeiată a unei majorități dintre cei inspirați nu se poate documenta în mod serios. Rămâne atunci bănuiala că inspirații acestei lumi au alt drapel cu altă deviză de luptă. Cum nimeni însă, nu poate servi Blăului stăpâni, cei ce nu servesc lui Dumnezeu-Hristos servesc contrariilor Lui.

Cât de sosit e timpul ca talentele noastre noi, multe și viguroase, să-și îndrepte ochii sufletului spre convertitul *Paul Claudel* și *Louis Le Cardonnel* care, înfrățind poetul cu preotul, a devenit „unul din marii liriști ai lumii.

N. Comșa.

CĂRȚI

Lucian Blaga, *Censura transcendentă, încercare metafizică*, ed. Cartea Românească, București 1934.

Orice carte nouă a dlui Lucian Blaga însemnează, pentru lectorul care-i urmărește constant activitatea, prilej de popas spiritual și adânci meditații. Originalitatea problematicei și tehnica de lucru o reclamă. Un cerebral, dublat de un temperament vulcanic, cu vaste și complexe re-

surse de creație, se realizează multiplu. Mereu nou și neprevăzut. Opera li este o colorată țesătură de ascuțite și chinuitoare probleme; maniera de a pune temele, nouă; procedeul de a le trata și soluționa, neobișnuite, nefamiliale spiritului filosofic de academie, de școală. De aceea, lectorul curios să înțeleagă opera dlui Blaga, gândirea lui mai ales, trebuie să se debaraseze aprioric, înainte de a intra în templul unde oficiază autorul, de maniera obișnuită — academică — de a gândi și vedea filosofic.

Recenta carte, *Censura transcendentă*, se înscrie pe aceeași linie, în continuare. Nu în continuarea tuturor lucrărilor de până acum ale autorului, ci numai a două: *Eonul dogmatic și Cunoașterea luciferică*. Celelalte, anterioare, nu fac parte integrantă d'nr'un sistem de gândire în plin proces de elaborare ci aveau numai rostul »să iște un foc intelectual, să educe o conștiință, să creeze o atmosferă«, cum lămurește dl Blaga, făcând adevărate profesii de credință, în prefața ultimei lucrări. Sistemul își începe cristalizarea abia cu *Eonul dogmatic* și continuă cu *Cunoașterea luciferică* și *Censura transcendentă*, deocamdată. „In Eonul dogmatic s'a încercat a se fixa o metodă, în Cunoașterea luciferică s'a clădit o epistemologie, iar în Censura transcendentă se oferă o metafizică, sau mai precis: un capitol de metafizică“. Alte lucrări, pe aceeași linie, în acelaș sens, vor urma, cu restul de întregire a sistemului.

Care este, acel capitol de metafizică prezentat în *Censura transcendentă*?

O privire sumară asupra sistemelor de gândire arată — zice dl L. B., că toți marii filosofi au conceput un factor metafizic absolut, numindu-l variat: Dumnezeu, substanță, eu absolut, rațiune imanentă, etc. Dl Blaga preferă să-l numească „printr'un termen mai alb, mai neutru, care se raportă la toți acești termîni pestrîji și metafizici ca o mărime algebrică la mărime aritmetică“, Marele Anonim și „pentru început nu interesează nici un alt aspect al lui, înafară de acela de a fi factorul metafizic central“. Dacă acest centru este extramundean sau intramundean, imanent sau transcendent vieții, se ocolește momentan căci preocuparea, acum, este strict limitată la o metafizică a cu-

noașterii. „In studiul de față încercăm în esență — spune dl B., o nouă determinare a raportului dintre principiul metafizic absolut și cunoașterea individuală“, adică pozițiile cognitive, ale subiectului om față de Marele Anonim.

Factorul metafizic absolut numit Marele Anonim este ascuns și învăluit în mister deși peste tot prezent și arătat; arătarea îi este însă censurată, transcendent censurată „Din motive cari țin de domeniul echilibrului existențial Marele Anonim se apără pe sine și toate misterele derivând din el de aspirațiile oricărei cunoașteri individuate, creând între aceasta și misterele existențiale o rețea de factori izolatori. Rețeaua izolatoare pusă — între misterele existențiale și cunoașterea individuală — se manifestă în forma specială a unei „censuri“. De vreme ce censura aceasta își are centrul inițiator dincolo de orizontul nostru cronospațial, o numim „censura transcendentă“.

Această censură transcendentă, aplicată de Marele Anonim cunoașterii individuate, nu este dela caz la caz, pentru că el, Marele Anonim, nu lucrează prin acte izolate, discontinui instalări în temporeitate, ci prin permanentă prezență. „Censura transcendentă e act atemporal și veșnic prezent al Marelui Anonim; în efectele ei ea e întipărită cunoașterii individuate structural în toate modurile acestea“.

Două sînt modurile de „relevare“ ale Marelui Anonim cunoașterii individuate: unul pozitiv — de cvasi cunoaștere (cun. paradisiacă cu varietățile sale), celalalt negativ — cunoașterea luciferică. „In cadrul cunoașterii individuate există două feluri de cunoaștere, deopotrivă admise de censura transcendentă. Cu

toate că dela una la alta nu se trece pe cale de continuitate, cele două feluri de cunoaștere se întregesc complementar. Ele sunt:

1. Cvasi — cunoașterea.

2. Cunoașterea — negativ, precum și forme mixte în care se amestecă deopotrivă cvasi-cunoașterea și cunoașterea negativă. În cea dintâi, Marele Anonim se prezintă ca dat pozitiv dar *disimulat*, adică mascat și ascuns. Revelații pozitive nu există. „Pragul cunoașterii e un prag fermecat, care transformă pe orice oaspete, care-l calcă. În realitate nu există decât revelații disimulate”, mascate, adică arătări censurate ale Marelui Anonim. — Al doilea fel de cunoaștere, cea luciferică, este un efort de transpunere în mister — punct central și nevralgic în filosofia dlui L. Blaga. Potențarea, permanentizarea și sesizarea misterului este resortul cunoașterii individuate luciferice. Dar și aici, în mister, Marele Anonim se revelează ascuns, *negativ*, învăluit în taină.

Cele două feluri de cunoaștere lucrează pe planuri deosebite, deși se completează. „Modurile de cunoaștere concret, paradiziac, mistic, au un caracter *receptacular*, și ceva din aspectul liniștitor al lucrurilor, cari se fac dela sine. Spre deosebire de cunoașterea luciferică, în care spontaneitatea, efortul, tensiunea, chinul și turmentarea subiectului cognitiv, devin dominante”. Una, cea paradiziacă, lucrează orizontal, în suprafață; cea luciferică, vertical, în adâncuri. Subiectul, prin cunoașterea luciferică, ese din receptiv, apucând drumul dramei sale proprii: Le instalează în mister și, cuprins de orgoliul luciferic, crede că îl poate înțelege și transpune în forme raționale. Vane și caduce nizuinți!

Scurt, tema *Censurii transcendente* s'ar putea rezuma: „Cunoașterea transcendentă, rămânând consecventă cu sine însăși, poate îngădui cunoașterii individuate o spargere a frontului censorial prin ideea-negativ a „misterului”, ea nu poate să îngăduie însă cunoașterii o pătrundere *pozitivă* în transcendență. Depășirea într'un anume sens a censurii prin ideea-negativ a misterului ca atare e permis, fiindcă prin această idee misterul e de facto încă tot „apărat”. Censura transcendentă intervine cu cordonul despărțitor numai față de orice eventuală transcendere *pozitivă*. Nu actul de transcendere în general, e deci interzis cunoașterii individuate, ci actul de cunoaștere în sens pozitiv.”

Pentru lectorul atent și răbdător care vrea să prindă înălțuirea interioară a ideilor din *Censura transcendentă*, mai ales aici, unde se tratează cunoașterea-negativ, Cunoașterea luciferică este indispensabilă. Pentru noi, simpli cronicari, cartea este grăitoare deși nu ultima din sistemul proiectat de autor. Așteptăm desăvârșirea sistemului prin viitoare publicații pentru a putea prinde tâlcul stufoasei activități și originale dialectici a gânditorului L. Blaga.

*

D. D. Roșca: *Existența tragică. Incercare de sinteză filosofică. Ed. Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”.*

Numele dlui D. D. Roșca este cunoscut în publicistica românească. A apărut după războiu, vădind constant preocupări filozofice. Studiile publicate în *Viața Românească*, *Minerva*, *Țara Bârsei*, *Gând Românesc*, etc., deși mărunte și inegale ca valoare, marcau totuși un fin spirit critic

și analitic a cărui forță de pătrundere s'a văzut integral în răsunătoarea teză de doctorat la Sorbona, *L'influence de Hegel sur Taine*.

Existența tragică, recenta încercare de sinteză filozofică a dlui Roșca, uu face decât să continue, pe acelaș drum, preocupările anterioare cu un aparat științific complex cu adevărat apusean, evidențiindu-și încă odată puterea de analiză.

Ea, lucrarea este un efort de măiastră demontare a cunoștinței omenești, privită vertical, până în adâncuri și felul ei ultim, spre a ancora apoi la liman cu o atitudine de vieață, cu o morală.

„Examinând cu oarecare atenție faptele filosofice, zice d-l R., adică marile sisteme apărute în cursul istoriei cugetării, europene, dela Thales din Milet până la ultimul mare sistem care e cel bergsonian, constatăm că toate își scot substanța dintr'un gând care le e comun: toate sunt încercări de explicare a realității. Toate sunt ingenioase și disciplinate eforturi de gândire tinzând, adesea în formă discretă sau chiar ascunsă, câteodată însă în termenii cei mai clari posibili, să construiască universul prin combinație de concepte...“ Acest ideal al cunoașterii integrale a stăpânit toate mințile, filosofi și savanți deopotrivă îl urmăresc. Foarte puțini însă au mers atât de departe în prezumția lor să-l afirme realizat.

Ideea cunoștinții integrale rezultă din „crența că realitatea, lumea, Universul, sau cum vreți să-i ziceți, este rațională, inteligibilă în esența ei“. Că la temelia diversității fenomenale există un lanț causal strict montat pe care inteligenta poate să-l găsească și prin el să găsească și formuleze mecanismul întregii firi. Pentru că există o legătură reală între cauză și efect. „Acesta din urmă este

implicit conținut în cea dintâi, nu face decât să ne-o rezolve pe aceasta, care îl implică. În ultimă și în consecvență analiză, cele două fenomene nu sunt decât unul și același lucru prezentat sub forme diferite... Fenomenul x nu este decât fenomenul y în cutare sau cutare ipostază“. — Dar „faptul esențial și de reținut: explicarea rațională a lucrurilor — pe orice poziție a ei am considera-o — elimină factorul timp, ideea și realitatea de timp. În concepția despre care e vorba, timpul nu este ceva cu adevărat real. E cadru gol în care se petrec schimbările (aparente, bineînțeles!), dar care prin el însuși nu aduce nimic nou în procesul de deschidere a realității... Căci a spune că efectul este identic cu cauza, că fenomenul B. nu e decât fenomenul A în altă formă, nu însemnează, în ultima analiză, a nega schimbarea reală care a avut loc, afirmând că ceea ce este acum nu e în esență decât ceea ce va fi, nu e decât ceea ce e acum?“ Concluzia este „impresionanta și strania judecată: Lumea nu are istorie, căci nu există istorie...“

Ideea raționalității integrale a realității este însă un mit „un act de credință, nu o axiomă de știință“. Ea se cimentează pe o temelie sufletească afectivă care face ca inteligența să se hazardeze în generalizări luând partea drept tot, adică ceea ce găsește într'un domeniu restrâns să creadă că se găsește în întreg. — Pentru că inteligența omenească atunci când „a întreprins raționalizarea unor părți raționale — și a și reușit în această întreprindere — s'a întâmplat ca tocmai porțiunea de realitate astfel raționalizată, deschizând noi perspective de comprehensiune, a făcut posibilă descoperirea unor iraționale nebănuite până aici. Inteligența urcată pe noile puncte de perspectivă, a

descoperit irațional în domeniul pe care le credea complect raționalizate și asimilate...“ Deci „existența ar putea fi comparată cu un mare Ocean al necunoscutului, în care întâlnim insule și chiar continente, unde se arată existența unor legi raționale. Dar, până și acestea puține, ar avea în ultima analiză, numai un caracter statistic. Aceste insule însă, cum ne arată însuși termenul, nu sunt legate întreolaltă. Existența este, cu alte cuvinte, parte irațională. E și inteligibilă și absurdă“. De aici urmează că universul nu mai poate fi conceput ca dat odată pentru totdeauna iar schimbările din el ca simple *transformări* ale unui conținut neschimbător din eternitate. Timpul este „stofa esențială a Lumii, Universul ne apare ca *etern provizor*, ca neisprăvit în însăși substanța sa metafizică“. Deci, ideea raționalității integrale a lumii ne apare ca un punct de vedere parțial, lângă care sunt posibile și alte puncte de vedere, formă categorială relativă între alte multe.

Poziția inteligenței omenești față de Natură, nu este mai fericită. Ea, Natura, apare „vârtej sinistru de forțe responsabile, în conflicte latente ori în luptă deschisă unele cu altele, zdrobind și târînd în năvala lor absurdă, cu egală brutalitate și nepăsare faptele inteligenței luminate și rodul calculelor vicleniei interesate, jertfa de sine a sufletului mare și câștigul exploatarea omului prin om... Acolo unde întâmplarea binecuvântată a voit ca voința luminată de conștiință (voința poate fi a unui ins sau colectivă) să intre în acțiune, aceasta poate reuși să imprime, pentru un timp oarecare, un sens devenirii eterne. Se întâmplă însă ca voința luminată să se poticnească în îndrăzneța-i și mentuoasa-i întreprindere. Să fie o-

prită în drum de către hazardul stupid, sau să fie înăbușită în germene în urmă te miri căror împrejurări absurde și neașteptate. Evoluția se oprește sau se desface chiar, recăzând în pură și alergătoare 'n nemărginit devenire. „Non-sensul“ ia locul „sensului“.

Și atunci când omul constată că efortul inteligenței de a cunoaște integral realitatea este temerar și iluzoriu se frânge și nu duce la rezultat pe deoparte, ca natura — pe dealtă cu vârtejul ei de forțe oarbe și stupide e gata să-l strivească în orice moment, fatal trăiește sentimentul *unei absolute incertitudini* în cosmos trăiește o tensiune sufletească și se sizează tragedia umană. Iși dă seama că existența e tragică, tensiunea interioară o notă de temelie a sufletului omenesc susținute de situația temerară a omului în mijlocul neînduplecatei naturi, de certitudinea în care viețuește. — Pentru unii sentimentul tragic și tensiunea interioară este un izvor de deprimare sufletească. Pentru alții, izvor de creație. Popoarele și indivizii cari le-au trăit, au fost creatoare de civilizații. Pentru că realitatea este așa cum este. „Să nu uităm nici un moment că e inteligibilă, dar și neinteligibilă; că e rezonabilă dar și absurdă; cu sens, dar și fără sens. Să recunoaștem că la mersul lucrurilor nu comandă numai legi și norme de cari ascultă spiritul; că dreptul la existență al valorilor nu este asigurat de însăși esența ultimă a Universului, reținerea și întâmplarea fiind deopotrivă de reale, se combat“ fără să se știe a cui e triumful. În jocul orb al acestor forțe, sentimentul tragic trăit de marile personalități îmbracă forma grandioasă a protestului și devine realizator de opere singurele valorificatoare a vieții.

Hotărît, Fundațiile Regale nu puteau inaugura mai nimerit *Biblioteca de filosofie românească* decât publicând această minunată carte a dlui Roșca.

I. C. N.

René Bazin: *Pustnicul din Sahara. Viața Părintelui Charles de Foucauld, trad. de Alexandru Hodoș, Buc. 1934.*

Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II“, a avut fericită inspirație de a edita traducerea românească a Vieții părintelui de Foucauld.

„Viața părintelui Ch. de Foucauld“ este cartea cea mai dramatică din câte au eșit din peana măiastră a mult regretatului René Bazin. Căci cine dintre mănuiitorii iluștri ai condeiului și-ar fi putut imagina un erou de talia acestui ofițer și explorator francez, care părăsește strălucirile saloanelor și ale sabiei și devine un pustnic neobosit, pururea în ascultarea voinței lui Dumnezeu. Și „Viața Păr. de Foucauld“ nu este un roman în care să-și zidească fantezia comorilor sale bogate. E o istorie autentică bazată pe cele mai serioase documente. Și această istorie plină de peripeții cari te mișcă foarte adânc, e infinit mai umană decât cea pe care ar putea-o inventa cea mai creatoare imaginație. Ea conține sufletul adevărat al Părintelui de Foucauld care este tipul omului energetic, muncitor zelos și sfânt.

Această carte de energie, evlavie devotament și sfințenie a cucerit de mult bulevardele, librăriile kioscurile și saloanele apusului. De ce nu i-s'ar da loc de cinste și în bibliotecile noastre și mai ales în cele școlare?! Cărți cari slăvesc necurătenia, lașitatea și ireligiozitatea avem din

belșug. De ce n'am avea și o carte bună?!

Mai amintim că traducerea este făcută într'o română simplă, limpede și curgătoare. Micile greșeli strecurate ici-colea se pot ușor îndrepta de către cetitor. Ca înfățișare externă, cartea e plăcută, iar prețul destul de modest.

I. V.

E. Potoran: *Poezii Bihorului, Oradea, 1934*

Incepem să uităm încetul cu încetul pe cei cari înainte au lucrat la temelia culturii noastre, așa cum au putut și cum le-au permis împrejurările. Dintele necruțător al vremii a tras peste ei vălul uitării. În publicații colbăite și mâncate de molii găsești un întreg trecut plin de lupte de înfrângeri și biruinți, de ridicări și căderi vertiginoase. Gândul te poartă în viitorul care va fi tot atât de necruțător, cu noi cei de azi, precum prezentul e pentru trecut.

Din aceste considerații socotim lu crarea dlui Potoran bine venită și în același timp, ca o faptă bună. Avem în cele 84 pagini o succintă icoană a mișcării literare ivită la granița de vest a românismului, datorită în bună parte școalelor din Oradea, Beiuș, cât și a influenței exercitată de Blajul istoric. Găsim nume necunoscute publicului de azi, talente îndoelnice, am putea spune nule, dar cari la vremea lor au manifestat dragostea de limbă și simțind românește au făcut și pe alții să simtă la fel. Dacă un Iosif Vulcan. nu ne-a lăsat o operă poetică traică, meritul lui totuși rămâne, prin menținerea — cine știe cu câte sacrificii — timp de 41 ani a revistei „Familia“ în coloanele căreia marele nostru Eminescu și-a publicat cele dintâi versuri. Scrisul a-

cestor „anonimi“ pentru noi cei de azi, a pregătit pe încetul unirea de acum, ca și unitatea sufletească.

Exemplul d-lui Potoran ar trebui imitat, dându-se la iveală, și alte nume care au însemnat ceva pentru trecut, iar pentru noi se pare că nu vreau să mai însemne nimic. Nu de alta, dar, s'ar mai tempera zelul anumitor profitori de ultimă oară, care se bat în piept la toate răspântiile că ei au făcut România mare. Muncă de recunoștință și de restabiliri.

V. Stoica

Alexandru Roșca: Psihologia Martorului. Cluj 1934. 156 pag.

În activitatea martorului se pot distinge trei momente principale: perceperea, memorizarea și exprimarea. Fiecare din ele, psihologia teoretică, le studiază a parte. Pentru nevoile practice însă, mărturia trebuie privită ca un tot unitar și studiată ca atare. Așa o studiază Dl Roșca.

Prima parte a studiului e consacrată martorului de bună credință, adică martorului care spune tot ce știe, așa cum știe, fără nici o preocupare streină, sau cum se spune în formula prin care se face atent martorul la importanța jurământului: »adevărul, numai adevărul și tot adevărul«, chiar dacă martorul ar greși. Pentru a studia astfel mărturia de bună credință, dl Roșca a făcut o serie de experiențe. Mecanismul lor, în general, e următorul:

Temp de câteva zeci de minute, — 45, — a expus un tablou în fața mai multor persoane. (În prealabil trebuie să spunem că dl Roșca a încercat să determine dacă experiența făcută pe bază de tablou este concludentă pentru nevoile justiției, care încrează cu realitatea și a găsit că da).

Pentru a ajuge la rezultate cât mai precise a lucrat cu cât mai multe persoane. După această expunere privitorii au trebuit să facă o depoziție asupra la ceea ce au văzut. Depoziția au făcut-o 1) povestind ceea ce au văzut, 2) răspunzând la întrebări. Altă serie de martori au depus după câteva zile.

Pentru a avea rezultate cât mai bogate a clasificat rezultatele după sex, etate, clasă socială și inteligența martorilor, dând privitor la toți rezultatele procentuale privitoare la fidelitatea, întinderea și siguranța mărturiei.

Pentru cazul special al recunoașterii unei persoane, dl Roșca a întrebuițat o scenă. În decursul unei conferințe, cineva a intrat în sală. După o discuție scurtă cu conferențiarul a ieșit.

Peste 8 zile, cei prezenți la conferință, fără a fi fost preveniți, au fost invitați să recunoască dintre mai mulți indivizi pe aceia care a intrat în sală.

Depozițiile primite atât în urma primei experiențe cu tabloul, cât și a celei de a doua experiențe cu scena, au fost cercetate și clasificate. Rezultatele sunt trecute în tabele, așa încât dintr'o simplă privire pot fi cunoscute.

În baza lor, dl Roșca a ajuns la următoarele concluziuni în ceea ce privește martorul de bună credință.

1. Mărturia făcută prin povestire cuprinde mai puține erori decât cea făcută prin întrebări și răspunsuri.

2. Elementele asupra cărora martorii fac depoziiții mai exacte sunt persoanele, animalele, raporturile spațiale și obiectele. Urmează apoi acțiunile și calitățile, iar în urmă de tot culorile, numerile și semnalmentele.

3. Fidelitatea e mai mică la copii, în deosebi la interogator (întrebări și răspuns).

4. Mărturia femeilor pare a fi ceva superioară celei a bărbaților.

5. Anormalii și bolnavii mintali pot face și ei mărturie.

de. Erorile de recunoaștere sunt așa de frecvente, ca și cele din depoziții.

Din aceste concluzii o parte sunt cunoscute de procedurile în vigoare și prescrise judecătorilor în ceea ce privește ascultarea martorilor.

De ex. procedura civilă, din Transilvania, la art. 306 spune:

Trebuie dată martorului ocaziunea să spună tot ce știe referitor la obiectul ascultării. Pentru clarificarea și întregirea mărturisirii sale în deosebi pentru descoperirea izvorului cunoștințelor sale, se vor adresa martorului întrebările necesare.

Acest articol de lege prescrie deci judecătorului norma de a lăsa pe martor să vorbească liber, povestind, tot ceea ce știe despre obiectul mărturiei, și numai după ce a terminat să fie întrebat.

Dispoziții identice se găsesc în toate procedurile. Procedura penală din transilvania la art. 211 spune

»După întrebările generale (— referitoare la semne, etate, domiciliu — etc. — prin care se stabilește identitatea martorului) trebuie dat martorului ocaziunea să spună tot ce știe în cauză. Cu întrebările cealalte trebuie urmat astfel încât lacunele să fie înlăturate iar împrejurările cari urmează să fie dovedite, să fie luminate și mai cu seamă să se afle de unde a dobândit martorul cunoștințele pe cari le are. Trebuie după putință evitată relevarea unei împrejurări, care ar urma să fie constatată numai după răspunsul martorului.»

De aci se vede că procedura penală din Transilvania fixează două norme, cari se află și în concluziunile dlui Roșca verificate științific:

a) martorul trebuie lăsat să spună,

povestind, tot ceea ce știe referitor la obiectul depoziției și numai după aceea să fie întrebat pentru completare.

b) trebuie să se evite, după putință, întrebările sugestive.

Din concluziile de mai sus, cele mai importante în practică, pentru aprecierea unei mărturii, se pare a fi cea dela punctul 2. În adevăr din aceasta rezultă că dacă un martor nu poate preciza numere sau semnalmente cuiva, nu însemnează că nu a depus exact asupra persoanelor, în general, a animalelor sau a obiectelor, căci asupra acestor elemente din urmă depozițiile sunt totdeauna mai exacte.

Bine înțeles aci avem de a face cu un indiciu, pus la îndemâna judecătorului, care însă desigur poate fi înlăturat prin alte indicii sau probe.

Am spus că a doua parte a studiului se referă la martorul de rea credință. Aci problema care se pune e alta: care e mijlocul de a găsi că un martor e de reacredință? În practică problema se referă prin audierea altor martori, prin confruntări, prin reconstituirea etc. Dl Roșca a încercat diagnosticarea martorului de reacredință printr'o metodă simplă și întrebuițată deja, metoda asociației. Ea a fost întrebuițată în modul următor:

S'a luat o carte de istoria artelor. S'au pus două semne la două tablouri. A fost introdus un martor în sală. Și s'a spus să privească un tablou dar numai unul. A fost introdus în altă sală, unde era operatorul. Acesta a întocmit dinainte o listă de cuvinte cari cuprindeau pe lângă obiecte diferite și obiecte din cele două tablouri. Operatorul a citit cuvintele pe rând, unul câte unul, iar subiectul a trebuit să spună, cât mai repede posibil, un alt cuvânt. Operatorul a în-

registat atât răspunsul, cât și durata de timp necesară răspunsului.

Din aceste două elemente operatorul a trebuit să găsească ce tablou a văzut martorul: prin asociația noțiunilor și prin ezitarea martorului pentru a găsi un cuvânt indiferent. Rezultatul a condus la o diagnoză justă de peste 90% și dl Roșca crede că în justiție rezultatele vor fi mai bune.

Noi credem tocmai contrarul.

În realitate lucrurile sunt mult mai simple, sau mult mai complexe decât într'un tablou și corelația stabilită între realitate și tablou, în cazul martorului de bună credință, credem că nu mai e aceeași în cazul martorului de rea credință. În adevăr un tablou oferă imagini, realitatea e mult mai bogată. Ea nu impresionează numai ochiul ci și auzul, mirosul... Prima dificultate ce se va ivi este că operatorul nu mai poate reconstitui exact realitatea la momentul dat și deci nu poate alege cele mai caracteristice senzații. Dar realitatea poate fi uneori mai săracă decât un tablou. În adevăr să presupunem că trebuie văzut dacă un martor a fost prezent la o scenă petrecută noaptea, într'un câmp de nisip. Percepțiile posibile, în cazul acesta sunt mai puține decât în cutare tablou celebru, cu persoane multe și cu un cadru fastuos. Deci credem că în realitate rezultatele nu pot fi prea strălucite, în tot cazul nu se vor apropia de 90%. De altfel și-

nem să subliniem că metoda aceasta nu oferă altă posibilitate decât de a verifica dacă un martor a fost prezent într'un loc sau nu.

Studiul face referire și dă o bogată bibliografie, din care se poate vedea ce loc ocupă cercetarea dlui Roșca, între alte cercetări de aceeași natură.

O. F. Popa

*

N. V. Pantea: Legea strămoșească văzută și descrisă de istoricii români cei mai de seamă și de profesorii dela facultățile de teologie ortodoxă, ed. Socec București 1934.

Într'un volum de 106 pagini dl Pantea încheagă în mod atrăgător o sumedenie de citate din cei mai de seamă istorici și profesori dela facultățile ortodoxe, în cari se vorbește despre încreștinarea Românilor și despre „legea strămoșească“. După ce vorbesc în volum: Pârvan, Iorga, Xenopoi, S. Pușcariu ș. a. se întreabă pe dreptul, în încheiere, de ce atâta confundare a neamului cu biserica slavo-bizantină și „pentru ce sunt urgisiți așa de tare“ Români din Ardeal „fiindcă s'au întors la legea creștină a strămoșilor noștri, adică, la legea strămoșească?“.

Maniera și obiectivitatea înseilării citatelor nu pot supăra pe nimeni, dar pot aduce desigur o mai liniștită și serioasă meditare asupra „legii strămoșești“.

n. c.

REVISTE

Revista Fundațiilor Regale, — 1 August 1934 — despre care am mai amintit în câteva rânduri, aduce în numărul acesta de vacanță un material mai puțin interesant. Ne face impresia că golul lăsat, prin dispariția unanim regretată a subtilului estetician care a fost Paul Zarifopol, nu a putut fi încă umplut și că va trebui să mai treacă puțin timp până când revista își va regăsi echilibrul anterior.

Reținem, totuși numele d. prof. C. Rădulescu-Motru, care devenind în ultimul timp teoreticianul »Statului țărănesc« se ocupă, aici de »*Scoala satului*«, problemă de actualitate și nesatisfăcător soluționată. D. Motru face un succint istoric al evoluției problemei naționale, găsind că »opera naționaliștilor noștri din secolul trecut este lipsită de orice fel de legătură cu tradițiile țării, e o operă artificială«. De aceea munca naționaliștilor de azi și a celor de mâine trebuie îndreptată în spre stabilirea legăturilor cu trecutul, nu în sensul unei întoarceri la trecut ci la cultivarea și îndrumarea satului în spiritul tradițional românesc. Acest rol nu-l poate îndeplini decât școala care, însă în actuala ei organizare — identică celei dela oraș — nu corespunde așteptărilor.

În școala satului preconizată de d. Motru, ar trebui să se dea »mai puțină știință cârturărească; în schimb o bună intuiție în tehnica gospodăriei sătești«. Sunt, în acest articol al d. Motru și alte probleme care trebuie meditate și soluționate într'un fel sau altul. Noi ne mulțumim, deocamdată să-l semnalăm celor cari se preocupă de problema ridicării satului.

În altă ordine de idei, dar tot în linia actualității, scrie d. Camil Pe-

trescu despre »Modalitatea și tehnica romanului polițist«. Problema cărții »bune« sau »proaste«, »morale« sau »imorale«, a preocupat mereu pe educador și, uneori și pe cetitor. S'a pus la noi cu mai multă insistență, dar tot superficial, după crima celor trei elevi de liceu, când însuși d. Ministru al instrucțiunii publice a pus la index o serie de cărți, măsură incompletă prin faptul, că nu se poate aplica. »Fructul oprit« tentează totdeauna mai mult pe naivul elev ori pe tinărul dornic de ceva »tare« și »sensational«. Trebuie deci lămurit în ce constă răul acestor fel de scrieri, și apoi interzisă apariția lor; sau, prin publicarea de cărți bune și ieftine, — la îndemâna tuturor — răul se poate remedia în bună parte. De aceea găsim nimerit acest studiu al d. C. P., care arată cu citate edificatoare nulitatea romanului-fascicolă și romanului-polițist, bazate pe o tehnică fixă, căci necesitatea comercializării o cere. »Romanul polițist — conchide d. C. P. — care nu e decât un lichefiat aspect al mediocrității de azi, trebuie deci pus în categoria cărților foarte proaste și pedepsit ca atare. De altfel țaria lui vine și din numărul cel mare al proștilor care ajută tirajul (și implicit permițând o scădere a prețului concurează orice carte bună)«,

Partea literară din revistă nu aduce nimic deosebit. Cronicile bogate, completează restul sumarului.

*

Pagini literare. Suntem la al patrulea număr al revistei care apare la Turda, datorită unui grup de tinere condeie, care au început să se impună în scrisul nostru ardelenesc. »Abecedarul« literar, de proporții minuscule, care apăruse timp de un

an, și-a încetat apariția odată cu venirea primăverii, probabil din cauza puținătății lui, care nu mai încăpea puterile de muncă și avântul celor grupăți în juru-i. Iată explicația, după noi, a apariției »Paginilor literare«. Regăsim aici aproape întreg grupul dela »abecedar«, mai puternic însă și mai încrezut. Am așteptat să treacă un timp, pentru a vedea tendința revistei, și acum am ajuns la concluzia că, apariția P. L. la Turda e numai întâmplătoare. Ar putea apărea, tot așa de bine, la București, Constanța, Iași ori Cluj, fără să-și schimbe nimic din conținut și preocupări. Avem impresia că se dă prea multă atenție eseului în detrimentul literaturii, ceea ce i-ar desminți titlul. Croniciei, scrisă totdeauna bine și cu nerv, îi regretăm tonul polemic. Poate furtuna într'un pahar de apă, stărnită de apariția »Peisajului ardelean« al dlui Grigore Popa, — dealtfel just și interesant — n'ar fi trebuit să ia aspectul unei catastrofe, ajungând până la injurii personale. De ce nu se menține discuția numai pe planul înalt al ideilor? Suntem siguri că pot trăi tot așa de bine și »Paginile literare« ca și »Gândul românesc« din Cluj, și pentru moartea uneia sau înflorirea celeilalte nu sunt necesare astfel de manifestări, cari numai bine nu le pot face. Cu acestea zise, așteptăm și dorim »Paginilor literare« vieață lungă și plină de roade în ogorul încă înțelenit al literaturii ardelenice. Un cuvânt bun se cuvine zis și pentru ținuta tehnică în care apare revista.

Brașovul literar, an III. Nr. 20. Apar la Brașov vreo 4 reviste, ceea ce înseamnă că se trăește acolo o vieață literară și artistică intensă. Fiecare

intelectual are câte ceva de spus. Totuși ni se pare că sunt prea multe. Nu ar putea Brașovul, unindu-și puterile de muncă și lăsând patimile personale la o parte să ne dea o singură publicație cu apariție regulată și conținut mai ales? Căci, sincer mărturisind, așa cum aceste reviste apar azi, nu corespund. Iată, în acest număr al »Brașovului literar« care apare sub conducerea maestrului Cincinat Pavelescu, în afară de »Amintirile« dsale literare, și de cronică nu am putut reținea nimic deosebit. Proza și versurile publicate sunt slabe și mă mir cum au putut scăpa spiritului ascuțit care este d. Cincinat Pavelescu.

*

Orientări, an III. 7-8 1934, »revistă de studii, critică și literatură«, apare la Moinești-Bacău, sub auspiciile unei asociații culturale cu același nume. Dl C. R. Crișan scrie despre »Țara de mâine«, preconizând un stat național bazat pe cinste și onestitate, care »să se îngrijească de elementul românesc ca număr«, de »sănătatea lui morală și fizică« și »pregătirea« elementului românesc în toate domeniile de activitate tinzând spre formula: România Românilor. Sunt idei frumoase și nu prea nouă, cari însă ar fi meritat o formă mai aleasă, o frază mai clară, despuiată de inutilitățile care-o fac greoaie și plictisitoare, mai ales dacă ținem sama că studiul ocupă jumătate din revistă.

Din rest reținem, »Delta« lui B. Iordan și »Caracteristicile orientale« a lui D. Iureș, însemnări de călătorie. Versurile multe, dovedesc că Bacăul e bogat și în poezii nu numai în păcură. Dar, păcura trebuie distilată și »talentele« poetice trebuie să se mai coacă.

V. Stolca